

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускної кафедри
_____ Н. Ф. Ржевська
«_____» _____ 20 __ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

**Тема: «ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ
ІСПАНІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ»**

Виконавець: студентка 4 курсу, 408 групи, Турчина Дарина Тарасівна

Керівник: к. політ. н., доцент кафедри міжнародних відносин, інформації та
регіональних студій Поведа Олександр Петрович

Нормоконтролер

_____
(підпис)

_____
(П.І.Б.)

КИЇВ 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ІСПАНІЇ НА МЕЖІ ХХ- ХХІ СТ.	8
1.1. Теоретико-методологічні підходи щодо дослідження зовнішньої політики Іспанії	8
1.2. Євроінтеграційна та євроатлантична складові зовнішньої політики Іспанії	18
РОЗДІЛ 2. ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІСПАНІЇ	27
2.1. Особливості європейської політики Іспанії на початку ХХІ ст.	27
2.2. Країни Північної Африки і Східного Середземномор'я у зовнішній політиці Королівства Іспанія	33
РОЗДІЛ 3. ПОТЕНЦІЙНІ ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІСПАНІЇ	44
3.1. Вплив політичних партій і громадської думки на реалізацію зовнішньої політики Іспанії	44
3.2. Перспективи подальшого розвитку і еволюції зовнішньополітичних пріоритетів Іспанії	52
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ЄС – Європейський Союз

ІСРП – Іспанська соціалістична робоча партія

КПІ – Комуністична партія Іспанії

МЕРКОСУР – Південний спільний ринок

НП – Народна партія

НАТО – Північноатлантичний альянс

ОАД – Організація американських держав

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ТНК – транснаціональна корпорація

ЦАІС – Центральноамериканська інтеграційна система

CELAC – Співтовариство держав Латинської Америки та Карибського басейну

SEAE – Європейська служба зовнішніх дій

SICA – Центральноамериканська інтеграційна система

UNASUR – Союз південноамериканських націй

ВСТУП

Актуальність проблеми Сучасний рівень розвитку міжнародного суспільства характеризується зростанням ролі взаємодії між державами, які через високий рівень залученості в глобальні процеси повинні оперативно реагувати на зміни характеру міжнародного середовища. Зважаючи на це, держава для забезпечення свого розвитку повинна прагнути до реалізації ефективного зовнішньополітичного курсу, створеного в умовах тісної співпраці з учасниками міжнародного середовища. Таким чином, вона не може бути ізольованою від процесів, що відбуваються на міжнародній арені. У зв'язку з цим суттєвої актуальності набуває необхідність вивчення теоретичних і практичних аспектів реалізації зовнішньої політики країни, зокрема Іспанії.

Зауважимо, що проблеми оцінки ефективності зовнішньої політики належать до найбільш важливих і водночас полемічних питань у міжнародно-політичній науці. Вирішення цього завдання є складним і дискусійним та потребує чіткого розуміння цілей зовнішньополітичної діяльності, усвідомлення ієрархії зовнішньополітичних пріоритетів, доцільності застосування країною відповідного інструментарію при встановленні пріоритетів здійснення зовнішньої політики.

Окрім цього, досліджуване питання має **практичне значення**, адже вивчення зовнішньої політики держави спрямоване на розробку перспективних рекомендацій у напрямі посилення її міжнародних позицій, підбору ефективних засобів для реалізації національних інтересів. Усе це обумовлює актуальність теми дослідження та має важливу роль у системі формування зовнішньополітичних пріоритетів Іспанії.

Аналіз публікацій. Дослідження особливостей зовнішньополітичних пріоритетів Іспанії на сучасному етапі в основному здійснювалися іспанськими науковцями. Вітчизняними науковцями це питання вивчене поверхнево та в недостатньому обсязі, зокрема не проведено критичного

аналізу наслідків формування зовнішньополітичних пріоритетів Іспанії на різних етапах розвитку країни. Серед вітчизняних науковців слід виділити праці Ю.В. Кошій, Ю.О. Седляр, М. Симчера, М. Мальського. Досить активно ця проблематика вивчається іспанськими науковцями, такими як J. Arostegui, D. Pino, A. Priego, I. Sanchez-Cuena та іншими. У цілому варто наголосити, що ця тема потребує подальшого вивчення як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями.

Метою дипломної роботи є виявлення особливостей зовнішньополітичних пріоритетів Іспанії на сучасному етапі.

Відповідно до сформульованої мети, було визначено такі **завдання** дослідження:

- окреслити теоретико-методологічні підходи щодо дослідження зовнішньої політики Іспанії;
- дослідити євроінтеграційну та євроатлантичну складові зовнішньої політики Іспанії;
- навести оцінку особливостей європейської політики Іспанії на початку XXI ст.;
- проаналізувати роль країн Північної Африки та Східного Середземномор'я в зовнішній політиці Королівства Іспанія;
- оцінити вплив політичних партій і громадської думки на реалізацію зовнішньої політики Іспанії;
- окреслити перспективи подальшого розвитку й еволюції зовнішньополітичних пріоритетів Іспанії.

Об'єктом дослідження виступають зовнішньополітичні пріоритети Іспанії.

Предмет дослідження – особливості реалізації провідних напрямів зовнішньої політики Іспанії на міжнародній арені.

Методи дослідження. При дослідженні обраної проблематики було використано комплекс методів, серед яких: методи наукового аналізу й синтезу; системного підходу. Для написання роботи використовувався

діалектичний метод, який передбачає об'єктивне та всебічне вивчення явищ в їх взаємозв'язку та єдності з урахуванням логіки сучасного суспільного розвитку, порівняльний метод. Так, за допомогою порівняльного аналізу було проаналізовано особливостей європейського, атлантичного та північно-американського векторів зовнішньої політики Іспанії. Також порівняльний аналіз був використаний для дослідження коливань напрямів зовнішньої політики Іспанії залежно від політичної кон'юнктури, громадської думки та політичних партій, що перебували при владі. За допомогою порівняння встановлено характерні риси іспанської зовнішньої політики по відношенню до країн Північної Африки та Східного Середземномор'я. Також цей метод використовувався при аналізі нової державної зовнішньополітичної стратегії Іспанії, розробленої урядом Педро Санчеса, та її відмінностей від попередньої.

Апробація результатів дослідження. Зміст і результати дослідження висвітлювалися у виступі на міжнародній науково-практичній конференції «Політ. Сучасні проблеми науки» (Київ, 2021).

Публікації. Основні положення дипломної роботи було викладено в публікаціях:

Турчина Д.Т. Іспансько-українські відносини на сучасному етапі: особливості та перспективи розвитку // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Факультет міжнародних відносин. Національний авіаційний університет; за загальною редакцією М. Г. Луцького. – Київ: Національний авіаційний університет, 2021. С. 167-171

Turchyna. D. Mediterranean and European directions of Spain's foreign policy // Політ. Сучасні проблеми науки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Факультет міжнародних відносин. Київ: Національний авіаційний університет, 2021. С. 91-93.

Структура роботи обумовлена метою дослідження і логікою наукового пошуку. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг основного тексту становить 67 сторінок, загальний обсяг дослідження становить 81 сторінку.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ІСПАНІЇ НА МЕЖІ ХХ-ХХІ СТ.

1.1. Теоретико-методологічні підходи щодо дослідження зовнішньої політики Іспанії

Виконуючи зовнішньополітичні функції, кожна країна реалізує певну політику за своїми межами, у площині міжнародних відносин. Зовнішня політика – це комплекс дій держави, її діяльність та діяльність інших політичних інститутів, що здійснюється на рівні міжнародних відносин; комплекс дій і правил, які спрямовані на обґрунтування, встановлення й підтримку відносин з іншими країнами світу, покликані захищати власні національні інтереси та поширювати вплив на діяльність та інтереси інших суб'єктів міжнародних відносин. При цьому внутрішня політика країни формує основні засади здійснення зовнішньої політики, зумовлює її напрями і засоби.

Зовнішня політика не лише задовольняє інтереси внутрішнього життя, а й вносить певні корективи до внутрішньополітичних курсів, впливає на зміну загальнополітичної ситуації в країні. Взаємодіючи з іншими державами та їх об'єднаннями, кожна з країн впливає також на міжнародний клімат, визначає характер міжнародних (міждержавних) стосунків.

Зазначимо, що питання проведення зовнішньої політики та пов'язаних з нею відносин є однією з найбільш актуальних проблем у теорії міжнародних відносин. Однак наразі поняття зовнішньої політики, як і політики загалом, є досить дискусійним і потребує подальшого обґрунтування та дослідження.

Зовнішня політика в порівнянні із внутрішньою має виразну специфіку, оскільки її реалізація відбувається в міжнародному соціумі, особливості якого формують його зміст і форми. Політична діяльність у міжнародному середовищі містить елемент випадковості й непередбачуваності [51, с.290].

У контексті розвитку процесів глобалізації, появи нових державних утворень і нових загроз для забезпечення міжнародної безпеки в цілому, посилення соціально-економічного розшарування країн доречно зауважити, що в методології дослідження міжнародних відносин та зовнішньої політики концептуально склалися два головних напрями тлумачення дефініцій міжнародних відносин та зовнішньої політики: традиціоналістський і модерністський.

Зокрема, прихильники традиціоналістського напрямку дотримуються думки, що сутність відносин на міжнародному рівні та проведення зовнішньої політики полягає в тісній взаємодії держав між собою, а дипломатія є головним засобом здійснення такої взаємодії.

Середовище здійснення міжнародних відносин та зовнішньої політики є площиною постійної боротьби та протистояння іншим інтересам, причиною якого є постійне бажання отримання влади. В основі традиціоналістського напрямку лежить проблема конфлікту.

Історія свідчить про те, що сучасний світ взаємодії економічних систем та країн є багатогранним і багатополюсним, тобто мультикультурним. В основі модерністського підходу до зовнішньої політики в умовах формування нового світового порядку лежать [51, с.292]:

- інші критерії поділу світу (політичні, економічні, культурні, філософські, релігійні та ін.);
- множинність критеріїв, що робить світ не бінарним (поділеним лише на два полюси), а визначає його як багатовимірну складову.

Після завершення «холодної війни» ключове місце в сучасній системі міжнародних відносин посіло зіткнення цивілізацій (теоретиком і прихильником цієї ідеї був С. Гантінгтон). Розвиток цього підходу до формування концепції зовнішньополітичної діяльності обумовив появу таких нових понять, як: «новий міжнародний і політичний порядок», «свобода отримання вибору шляхів розвитку», «новий інформаційний порядок

міжнародних відносин», «деідеологізація здійснення міжнародних відносин» тощо.

Важливе місце в науковому пізнанні та концептуальному розумінні зовнішньої політики та системи міжнародних відносин відведене конкретним підходам. Зокрема, найпоширенішим із них є системний принцип, який передбачає адекватну постановку та формулювання проблем, комплексне використання методів точних наук. Таке поєднання методик дає можливість провести глибоке дослідження елементарних структурних явищ та виявити їх взаємодію.

У свою чергу, діалектичний підхід дає змогу досліджувати дефініції зовнішньої політики та міжнародних відносин з точки зору сучасних наукових позицій і методик. Він охоплює загальні характеристики й особливості розвитку будь-яких явищ і дозволяє детально аналізувати їх еволюцію та робити обґрунтовані висновки.

Загалом зовнішня політика – це комплекс політичних, економічних, дипломатичних, культурних, правових, ідеологічних та інших суспільних взаємовідносин, які набули розвитку на основі національних засад у межах політик конкретної держави і продовжують розширюватися та вдосконалюватися на рівні міжнародного спілкування в міжнародному середовищі взаємодії інших країн світу.

Міжнародні відносини на сучасному рівні являють собою сукупність міжнародних політик, стратегій та тактик окремих країн світу. Цю сукупність визначають як світову геополітику, у структурі якої виділяють два основних компоненти, а саме: сукупність міждержавних відносин (зовнішня політика держав) та основні підходи й інструменти діяльності неурядових суб'єктів.

Процеси, які обумовлюють здійснення зовнішньополітичної діяльності, перебувають у тісній взаємодії та підпорядкуванні потребам міжнародного розвитку країн, а також пріоритетам і цінностям усіх країн світової системи, потребам у безпеці та забезпеченні стабільності. Залежно від пріоритетів і потреб, кожна держава світу окреслює та формує власні цілі, методи, засоби

та інструменти досягнення певної мети, які перебувають у тісній взаємодії з її внутрішніми інтересами.

До структури комплексу цілей і завдань зовнішньої політики країни входять такі компоненти:

- участь країни у відносинах з міжнародного поділу праці та пов'язаному з ним обміні матеріальними та нематеріальними цінностями, зокрема товарами, сировиною, технологіями, науково-технічними винаходами та цінностями духовного спрямування;

- спільний захист прав людей;

- колективне забезпечення виконання пріоритетів і тактик міжнародного миру та безпеки;

- спільне вирішення та розв'язання глобальних проблем сучасного міжнародного світу.

Зовнішня політика держави виконує три основні функції, наведені на рис. 1.1.

Основні функції зовнішньої політики держави	
захисна	пов'язана зі захистом прав і інтересів держави та її громадян за кордоном
інформаційно-представницька	реалізується через відповідні органи, що представляють погляди уряду, позицію держави, і покликана інформувати керівні органи держави про справи й наміри урядів інших держав
організаційно-посередницька	базується на втіленні в життя зовнішньо- та внутрішньополітичних концепцій, доктрин і програм держави

Рис. 1.1. Основні функції зовнішньої політики держави [55, с.617]

Кожна держава у своїй зовнішній політиці переслідує ціль оптимальної реалізації своїх національних інтересів. У більшості випадків політичні лідери і політична еліта апелюють до «національного інтересу» з метою виправдання обраної політики. Але результати їх політичної діяльності, на жаль, бувають

різними, як позитивними, так і негативними, іноді навіть катастрофічними для держави.

Існують кілька підходів до визначення дефініції національного інтересу. Поняття «національний інтерес» можна трактувати в трьох площинах міжнародного середовища: геополітичному, внутрішньополітичному та ідеологічному. Сутність національного інтересу полягає у двох важливих аспектах, що передбачають забезпечення високого міжнародного іміджу держави та використання переваг у геополітичному просторі з метою забезпечення цілей національного процвітання й підвищення добробуту громадян країни.

Отже, під національним інтересом слід розуміти відносини й політику країни в напрямі захисту, збереження та примноження цінностей, які є суттєвими для існування держави. У міжнародній політиці більшість держав заявляє про своє прагнення до забезпечення миру і національної безпеки; співпраці з іншими країнами та створення сприятливих умов для розв'язання внутрішніх завдань; зростання потенціалу держави; поліпшення її міжнародних позицій і підвищення престижу.

На нашу думку, найбільш структуровану методологію дослідження зовнішньої політики держави представив П. Циганков, відштовхуючись від досліджень класиків зовнішньополітичного аналізу в цьому напрямі, що розглядали це питання. Зокрема, до них належать праці Дж. Ендікотта, Ф. Зелікова, Г. Брука, Х. Віарда, Л. Джонсона, Ч. Кеглімол, Д. Пеппа, Б. Сепіна, Р. Снайдера, Е. Уіткопфа. П. Циганков наголошує, що основні засади проведення зовнішньополітичного аналізу сформувалися на межі розвитку таких наук, як політологія та теорія міжнародних відносин. Автор наголошує на важливості застосування при оцінці ефективності проведення заходів зовнішньої політики теоретико-методологічних надбань і розробок відповідних наукових напрямів.

При цьому, як зауважує науковець, для політологів вагомий інтерес має дослідження в напрямі вивчення й пошуку проблем оптимізації внутрішніх

ресурсів і компонентів внутрішньої політики держави як запоруки підвищення успішності проведення зовнішньополітичної діяльності; у поле підвищеного інтересу потрапляють способи, інструменти та механізми прийняття зовнішньополітичних рішень [60, с.183].

Представники компаративної політології порівнюють та аналізують результати проведення зовнішньополітичної діяльності країн. У межах компаративного підходу цікавим є метод порівняння досягнень діяльності країн, що мають однаковий статут (наприклад, великі, середні, малі). Фахівці з міжнародних відносин звертають більше уваги на характер і специфіку міжнародного середовища.

З іншого боку, деякі експерти вивчають та аналізують проблему успішної реалізації зовнішньої політики в контексті можливості підвищення ефективності інструментів та способів її реалізації, зокрема дипломатичного та стратегічного характеру [52, с.242].

Методологічний принцип, в основі якого лежить розуміння та аналіз компонентів зовнішньої політики в цілому, набуває статусу базового принципу, до переваг якого належить можливість продемонструвати й окреслити важливий спектр застосування концептуально-методологічних підходів до визначення критеріїв ефективності й успішності зовнішньої політики [53, с.86].

Таким чином, резюмуючи вищенаведене, варто наголосити на тому, що міжнародна підтримка здійснення зовнішньополітичної діяльності країн підкріплюється насамперед наявністю комплексу спільних цілей та пріоритетів, високим ступенем взаємозалежності та взаємодії суб'єктів, їх місцем у структурі складових міжнародної системи, їх цивілізаційною спорідненістю та наявністю спільних рис, що зумовлює подібність ціннісних міжнародних систем.

Одна держава допомагає іншій в реалізації цілей дипломатії й очікує у відповідь допомогу в покращенні власних позицій, що призводить до необхідності узгодження зовнішніх політик країн на міжнародній арені.

Основною відмінністю категорії «співробітництво» від поняття «неспівробітництво» є те, що в умовах незлагодженої взаємодії держава вдається до обмеженого комплексу дій, при цьому не враховуючи їх наслідки для інших суб'єктів міжнародних відносин, втрачаючи потенціал своєї дипломатії.

Отже, ефективність інструментів зовнішньої політики країни прийнято розглядати в трьох напрямках:

- як стартовий міжнародний потенціал країни для реалізації конкретної програми дій і заходів;
- як здатність і спроможність країни досягати бажаного результату за будь-яких обставин, факторів і чинників;
- як здатність держави утримуватися у векторі поступального та логічного (відповідно до визначених завдань, цілей і пріоритетів) руху за траєкторією від міжнародного середовища з менш сприятливими умовами функціонування до формування комфортних і вигідних умов існування в міжнародному середовищі.

За різних умов можна здійснювати оцінку ефективності зовнішньої політики за кожним рівнем і компонентом окремо, але з метою досягнення найвищого результату доцільно застосовувати комплексний підхід для отримання об'єктивної та достовірної інформації про здатність країни проводити й реалізовувати успішну зовнішню політику.

Так, для першого рівня особливої важливості набуває здатність швидко переходити від заяв (ініціатив, планів, перспектив, декларацій) до реальних дій, які спрямовані на впровадження в життя задекларованих намірів і планів. У цій площині результативність перебуває в тісній взаємодії зі своєчасністю та чіткістю заходів, що реалізуються. Ефективність початкових дій визначається як набором засобів, інструментів і ресурсів, так і вмінням та знаннями, як вдало ними розпоряджатися.

На другому рівні визначальне місце відведене здатності досягати поставлених цілей і завдань, незважаючи на обставини, чинники та фактори

середовища. Цей фактор є залежним від статусу держави, а також від мети та комплексу завдань, які вона ставить перед собою для досягнення (цілі глобальні, регіонального та локального рівня, стратегічні цілі – високий рівень, тактичні цілі – низький рівень). На цьому етапі необхідною є побудова ієрархії цілей і завдань та визначення, які з них є критичними, без реалізації яких країна не в змозі буде досягти стратегічної мети та напрямів своєї діяльності. Неможливість реалізувати саме ці цілі навіть за умов успішного здійснення інших негативно впливає на проведення зовнішньої політики.

Третій рівень ефективності зовнішньої політики пов'язаний зі здатністю країни зберігати й примножувати позитивну динаміку зовнішньополітичної діяльності. Забезпечення результативності в цій площині міжнародного середовища передбачає вміння утримуватися на шляху до реалізації запланованої мети та поставлених цілей, зводячи до мінімуму рівень опору з боку факторів зовнішнього середовища.

Для успішності реалізації зовнішньополітичної діяльності на цьому рівні інші суб'єкти міжнародного середовища не повинні активно протидіяти, інакше їх діяльність може підвищити витратність заходів зовнішньої політики, що загрожуватиме блокуванням зсередини цієї зовнішньополітичної лінії.

У цьому контексті держава має чітко розуміти міжнародні реалії та тенденції на міжнародній арені, маневруючи між міжнародними партнерами, вміти об'єднувати їх навколо розв'язання ключового для себе завдання, і головне – вміти переконати інших суб'єктів міжнародного середовища у перспективності, оптимальності рішення для них самих [52, с.242].

Варто наголосити, що на шляху демократичного транзиту постфранкістська Іспанія ставила за мету розв'язання одного з найсуттєвіших державних завдань – підготовка та реалізація нової зовнішньополітичної стратегії, головна мета якої полягала в набутті країною суб'єктності в міжнародних відносинах і повноцінній інтеграції Іспанії в європейські та світові процеси [67, с. 245–306; 84, с. 247–321].

В іспанській історіографії міститься згадка про дві моделі зовнішньої політики, які практикували постфранкістські уряди та які відрізняються одна від одної базовими принципами та ключовими пріоритетами в реалізації зовнішньої політики (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Моделі зовнішньої політики, які практикували постфранкістські уряди Іспанії [78, с. 53–59; 90, с. 112–118].

№	Модель	Характеристика
1	Перша модель, в основу якої покладено атлантизм та унілатералізм	Націлена на пріоритетну співпрацю зі Сполученими Штатами Америки та НАТО. Реалізатором моделі є уряди Союзу демократичного центру (СДЦ) на чолі з Адольфо Суаресом та Леопольдо Кальво Сотело та Народної партії (НП) з Хосе Марією Альфредо Аснаром Лопесом
2	Друга модель – європейська з акцентом на пріоритети співпраці з європейськими структурами та європейськими країнами	Впроваджували уряди соціалістів (Іспанська соціалістична робітничка партія – ІСРП), очолювані Феліпе Гонсалесом Маркесом та Хосе Луїсом Родрігесом Сапатеро

Теоретичним підґрунтям вивчення моделей зовнішньої політики, які практикували постфранкістські уряди Іспанії, стали праці відомих іспанських науковців Ч. Пауелла, І. Моліни, Х. Торребланка; виступи та заяви прем'єр-міністра Іспанії М. Рахоя; матеріали періодичних видань Іспанії та Королівського інституту міжнародних і стратегічних досліджень ELCANO.

Але слід наголосити на суперечливості досліджень у напрямі вивчення особливостей урядування другого соціалістичного уряду Х.Л. Родрігеса Сапатеро. Це питання українськими вченими належним чином не досліджене, хоча варто відзначити появу перших наукових розвідок М.Є. Смирнової [55], К.О. Федорової [63]. З проблематики Гібралтару в міжнародних та іспано-британських відносинах захищена кандидатська дисертація [34]. Питання використання моделей зовнішньої політики урядами Іспанії становлять найбільший інтерес для іспанських науковців у порівнянні із вітчизняними [76; 80; 90; 98].

Проблема відносин між Іспанією і країнами Латинської Америки також висвітлена в науковій літературі. Суттєвий внесок у вивчення теми зробив автор П. Яковлев, зокрема, він у своїх дослідженнях значну увагу приділяв вивченню аспектів зовнішньої політики Іспанії на сучасному етапі, іберо-американським самітам як одному з напрямів співпраці та їх ролі.

Сучасна зовнішня політика Іспанії сконцентрована на різних дипломатичних напрямках, що обумовлено її історичним минулим та колоніальним періодом, це дало змогу Іспанії отримати значний культурно-політичний вплив на величезні за масштабами території, що можна порівняти, наприклад, із впливом Сполученого Королівства. Ключові напрями зовнішньополітичної активності Іспанії переважно зосереджені на трьох напрямках: Європейський Союз, Латинська Америка та країни південної частини Середземномор'я.

Наразі Іспанія має дипломатичні відносини майже з усіма країнами світу, які є учасниками Організації Об'єднаних Націй та мають визнання з боку провідних країн. Серед останніх країн, з якими були встановлені дипломатичні відносини, були: Бутан – жовтень 2010 року, Південний Судан – липень 2011 року, Кірібаті – вересень 2011 року [64, с. 341].

Іспанія успішно реалізує зовнішньополітичні відносини з трьома європейськими сусідами: Францією, Андоррою та Португалією. Приєднання Іспанії і Португалії до ЄС допомогло послабити деякі з торговельних суперечок, поставивши їх у контекст ЄС.

Важливим компонентом зовнішньої політики Іспанії є Іберо-Америка. Глибокі зв'язки між Іспанією та регіоном визначають, що, крім того, що цей регіон є пріоритетним у напрямі інтернаціоналізації іспанської економіки, країни Європейського Союзу вимагають активної участі Іспанії для укріплення засад своєї діяльності на континенті [87]. Іберо-американська конференція націй, створена в 1991 р. за ініціативою Мексики та Іспанії, об'єднує всі іспаномовні та португаломовні країни Європи та Америки.

На сьогодні Іспанія намагається розширити свої зовнішньополітичні відносини з країнами Східної Азії. Основними партнерами Іспанії в регіоні є Китай, Японія, Південна Корея. Таїланд та Індонезія є важливими союзниками в рамках АСЕАН, між якими укладено значна кількість угод. В останні роки Іспанія також активізувала свої контакти та інвестиції в інші азійські країни, перш за все – у В'єтнам та Малайзію.

Іспанія також продовжує приділяти особливу увагу Північній Африці, особливо Марокко. Ці відносини зумовлені географічною близькістю і тривалими історичними контактами.

Таким чином, зовнішня політика Іспанії має багатоаспектний характер. Іспанії вдалося досягти високої залученості в міжнародні активності, що має важливе значення для світової політики в цілому.

1.2. Євроінтеграційна та євроатлантична складові зовнішньої політики Іспанії

Зовнішня політика Іспанії з моменту її переходу до демократії характеризувалася високим ступенем наступності протягом багатьох років. Зовнішньополітичні структури залишаються відносно незмінними на внутрішньому рівні, при цьому президент і кабінет міністрів відіграють домінуючу роль у реалізації політики в країні.

Іспанія підписала Договір про приєднання до ЄС 12 червня 1985 р. та увійшла до європейських інституцій 1 січня 1986 р. Іспанія прийняла рішення про членство в ЄС на основі політичних, а не економічних інтересів, оскільки практично сорок років франкістського авторитаризму тримали країну поза інтеграційними процесами, що відбувалися в Європі, практично в політичній ізоляції. Приєднання до ЄС дало можливість іспанцям трансформувати політичну систему, консолідувати новостворені демократичні інститути, нормалізувати відносини із сусідніми державами [39, с. 103].

За роки членства Іспанії в ЄС в країні успішно завершилися внутрішні процеси консолідації демократії. Вибір євроінтеграції став константою зовнішньополітичного курсу Іспанії, яка успішно інтегрувалася в європейські політичні та економічні зв'язки.

Внутрішні структури доповнюються структурами на рівні Європейського Союзу. З точки зору цілей, уряд країни ставить на перше місце саму європеїзацію, сильну присутність у Латинській Америці та Середземномор'ї та нарощування економічних можливостей для іспанського бізнесу. Що стосується зовнішньополітичних інструментів, Іспанія вже давно віддає перевагу багатосторонності, дипломатії та м'якій владі, а не використанню військової сили [93].

З моменту вступу до Європейського Союзу в 1986 році були сформовані основні пріоритети зовнішньої політики Іспанії. Європейський Союз є природною основою політичного й економічного розвитку країни. Іспанія реалізує основні політики та пріоритети зовнішньої політики Європейського Союзу, які дозволяють країні вчасно відповідати на виклики та реагувати на потреби.

З входженням в ЄС, Іспанія почала брати участь у програмах його структурних фондів. Так, протягом 1989-2013 рр. Іспанія отримала від ЄС з різних джерел більш ніж 163 мільярда євро. Євроінтеграційні процеси дали Іспанії суттєву фінансову підтримку для активізації регіонального розвитку. Суттєві виплати з комунітарних фондів сприяли зростанню конкурентоспроможності іспанської економіки. Вони спрямовувалися на підтримку малих і середніх підприємств, на інтернаціоналізацію бізнесу, покращення професійної підготовки іспанських робітників, створення і розбудову інфраструктурних об'єктів. Як член Європейського Союзу Іспанія отримала низькі ставки Європейського центробанку, що суттєво знизило валютні ризики, стимулювало зростання споживчого кредитування та купівельної спроможності громадян. Так, якщо ВВП Іспанії у 1986 р. (на момент входження в ЄС) на одиницю населення дорівнював 73,2% у

порівнянні із середнім показником інших країн-членів ЄС, то вже у 1995 році він становив 78,4%, а найбільше його значення було у 2007 році – 102,8% [39, с. 104].

Іспанія як член ЄС брала активну участь у розробці та імплементації основних європейських договорів: Єдиного Європейського акту (1987 р.), Маастрихтського договору (1992 р.), Амстердамського договору (1997 р.), Ніццького договору (2001 р.), Лісабонського договору (2007 р.).

Упродовж членства в ЄС Іспанія головувала в ЄС чотири рази: у 1989 р., 1995 р., 2002 р., 2010 р. Так, під час першого головування Іспанії в ЄС у 1989 р. вона намагалась показати власну надійність і ефективність в якості європейського партнера та протидіяти скептичним очікуванням окремих країн-членів ЄС з приводу її здатності до виконання взятих на себе обов'язків. Для досягнення цієї мети Іспанія вклала багато сил у підготовку та організацію головування, перш за все фінансових. Іспанський уряд зосередився на питаннях економічної інтеграції і політичної співпраці в рамках ЄС. Основною стратегією першого головування Іспанії в ЄС стала мінімізація ризиків в європейській економічній і соціальній політиці.

Друге головування Іспанії в ЄС у 1995 році відбувалося в умовах складних переговорів, торговельного конфлікту між менш економічно розвиненими країнами ЄС (Португалією, Іспанією, Грецією, Італією) та іншими країнами стосовно Європейського економічного і валютного союзу. Іспанія, на відміну від 1989 р., коли демонструвала власну надійність як європейського партнера, під час другого головування просувала імідж важливої європейської країни. Головними завданнями Іспанії були:

- розробка нової стратегії для Середземномор'я, підготовка і проведення Євросередземноморської конференції;
- підготовка до Міжурядової конференції ЄС у Турині;
- сприяння ініціативам в економічній та трудовій політиці;
- зміцнення відносин між ЄС і країнами Латинської Америки;

– подальший розвиток Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС [39, с. 106].

Третє головування Іспанії в ЄС у 2002 р. припало на введення спільної євровалюти. Крім того, Іспанія продовжувала виступати в якості посередника між ЄС і Латинською Америкою. Важливе питання приділялося боротьбі з міжнародним тероризмом.

Останнє, четверте головування Іспанії в ЄС відбулося в 2010 році, пріоритетами якого були: зміцнення Спільної зовнішньої політики та політики безпеки, початок організаційних заходів щодо формування дипломатичної служби ЄС; посилення ролі ЄС в якості глобального гравця на міжнародній арені; розробка єдиної економічної політики ЄС і координація зусиль країн-членів у подоланні наслідків світової економічної кризи; створення нових робочих місць і посилення соціального захисту громадян ЄС, створення наглядового механізму за європейською фінансовою системою; заохочення ініціатив країн-членів ЄС стосовно захисту прав людини, гендерної рівності; проведення самітів з країнами Латинської Америки.

Після набуття чинності Лісабонським договором, яким було реформовано систему управління Європейського Союзу, відбулася безпрецедентне передання національних повноважень інститутам регіонального об'єднання, скорочено можливості окремих країн-членів ЄС у процесах вироблення та реалізації власної зовнішньої політики, їх позиціонування в міжнародних відносинах. Зовнішню політику Іспанія почала узгоджувати й координувати з Брюсселем.

Лісабонським договором, підписаним у 2007 р. та чинним із 2009 р., було призначено Верховного представника Європейського Союзу із закордонних справ і політики безпеки, позицію якої займала Федеріка Могеріні. Була заснована Європейська служба зовнішніх дій (Servicio Europeo de Acción Exterior (SEAE)) – дипломатична служба Європейського Союзу, яка була наділена зі сторони ЄС правосуб'єктністю та здатністю укладати угоди з державами та міжнародними організаціями.

Іспанія активно сприяє розвитку Європейської служби зовнішніх дій (Servicio Europeo de Acción Exterior (SEAE)), сприяючи включенню іспанських посадових осіб як до центральних служб установи в Брюсселі, так і до делегацій ЄС за кордоном.

Іспанія стала ініціаторами ідеї створення Трансатлантичної економічної ради у складі ЄС, США, Канади, Мексики, запропонувавши такі напрями співпраці між ЄС і США, як: двостороння торговельно-економічна співпраця; зміцнення військово-політичного співробітництва у галузі безпеки та оборони; створення спільної зовнішньополітичної стратегії стосовно окремих країн, регіонів; надання економічної допомоги країнам, які розвиваються; сприяння захисту авторських прав, інтелектуальної власності, розвитку освіти, науки і культури; чітка співпраця у міжнародних організаціях (у першу чергу ООН), захист прав людини, довкілля.

У 2012 році Іспанія стала першою європейською країною, яка отримала статус спостерігача в Тихоокеанському союзі, і була присутня на саміті Альянсу в Чилі в червні 2017 року.

Іспанія підтримала різні економічні, політичні та комерційні інтеграційні процеси, такі як Союз південноамериканських націй (UNASUR), Центральноамериканська інтеграційна система (SICA), Південний спільний ринок (МЕРКОСУР), спостерігають за новими інтегруючими імпульсами, які розвиваються в регіоні, наприклад, діяльністю Співтовариства держав Латинської Америки та Карибського басейну (CELAC).

Близькість відносин між Іспанією та країнами Латинської Америки яскраво відображається в її тісній співпраці з Чилі, Болівією, Колумбією, Коста-Рікою, Гватемалою та Кубою. Важливу позицію займає діяльність Інституту Сервантеса в Бразилії з офісами в Бразилія, Сан-Паулу, Ріо-де-Жанейро, Белу-Орізонті, Курітіба, Порто-Алегрі, Сальвадор де Баїя та Ресіфі. Інститут Сервантеса має розгалужену мережу Центрів культури та навчальних центрів у всій Латинській Америці.

Протягом багатьох століть практично всі країни латиноамериканського регіону перебували в колоніальній залежності від Іспанії. Однак розпад Іспанської колоніальної імперії не призвів до повного розриву економічних, політичних, культурних і релігійних зв'язків між Іспанією і її колишніми колоніями, більш того, ці фактори визначили в подальшому характер їх взаємовідносин і дозволили іспанському уряду протягом тривалого часу впливати на політичні, соціальні та економічні процеси, що відбуваються в латиноамериканському регіоні [29, с. 72].

Іспанський уряд виступає за зміцнення економічних, політичних і комерційних процесів зі своїми колишніми колоніями та створення з ними міжнародних інтеграційних об'єднань. Серед найбільш вдалих інтеграційних об'єднань можна назвати Союз південноамериканських націй (УНАСУР), Загальний ринок країн Південної Америки (МЕРКОСУР). Демонструючи свій інтерес до активної участі в консолідації цих процесів, уряд Іспанії продовжує виявляти свою зацікавленість у встановленні діалогу між цими інтеграційними об'єднаннями та ЄС, з метою сприяння створенню механізмів співпраці на взаємовигідній основі.

Іспанія зробила значний внесок у встановлення демократичного режиму в країнах Латинської Америки і зміцнення мирних процесів у регіоні. Вона надає Латинській Америці допомогу в боротьбі з новими викликами і загрозами. Роль Іспанії в Латинській Америці посилюється з огляду на її участь у діяльності різних латиноамериканських спільнот як спостерігача, наприклад, в Організації американських держав (ОАД), Латиноамериканській асоціації інтеграції, Центральнамериканській інтеграційній системі (ЦАІС). Крім того, роль Іспанії важлива в діяльності фінансових інститутів, таких як Міжамериканський банк розвитку.

На сьогодні Іспанія є одним з основних інвесторів Латинської Америки і присутня в таких ключових секторах розвитку, як банківська справа, телекомунікації, енергетика, будівництво, туристична сфера.

Для Іспанії на сучасному етапі розвитку одним із зовнішньополітичних пріоритетів є укріплення сильних і законних багатосторонніх інституцій, що дозволяють країні просуватися до мирного міжнародного світу, в якому захищаються основні права людини, стимулюються основні засади та принципи розвитку тощо [88].

Щодо євроатлантичної політики, то Іспанія в першу чергу орієнтується на НАТО, у рамках цього напрямку Іспанії вдалося просунути ідею створення південно-західного комбінованого регіонального командування, яке охоплювало практично всю територію країни (материкову Іспанію, Канарські та Балеарські острови, зону Гібралтарської протоки), за винятком Сеути і Мелільї, які перебували поза сферою відповідальності НАТО.

Формально Іспанія увійшла до Північноатлантичного альянсу тільки в 1997 р., коли було досягнуто можливість участі у виробленні спільної з США та європейськими країнами єдиної політики в сфері безпеки. Слід відзначити, що Іспанія з кінця 1990-х рр. відіграє одну із найактивніших ролей у діяльності НАТО. Її участь в якості однієї з перших країн, які направили свої збройні сили в зону конфлікту під час операцій Північноатлантичного альянсу на Балканах, повністю підтверджує цю тезу. При збереженні своєї військової присутності в Боснії і Герцеговині Іспанія направила свої війська для участі в афганській операції, а під час операції в Іраку нею було направлено один з найчисленніших контингентів у рамках приєднання до НАТО. Іспанські збройні сили були задіяні і в Лівії, незважаючи на негативне ставлення значної частини населення. Так, беззастережна підтримка правим урядом Х. Аснара війни в Іраку та відправка туди іспанських військовослужбовців викликала хвилю обурення в країні, що в кінцевому рахунку призвели до поразки на виборах [64, с. 341].

Що стосується стратегічних орієнтирів Північноатлантичного альянсу, то в цьому випадку Іспанія в більшій мірі зорієнтована на сприйнятливість НАТО до проблем Півдня, ніж до питань «загрози зі Сходу». Зрозуміло, що національні інтереси в цьому випадку обумовлені такими питаннями, як

територіальна приналежність Мелільї та Сеути, які розташовані на території Марокко, та є предметом суперечок, а також питання контролю над Гібралтаром. Крім цього, на Півдні певну заклопотаність іспанців викликає проблема статусу Західної Сахари та питання про приналежність Канарських островів.

Необхідно відзначити, що Іспанія в більшій мірі орієнтується на політичну важливість НАТО, яка за своєю значимістю останнім часом для неї переважає військову. Іспанія, прагнучи відігравати більш активну роль в альянсі, в 90-і роки віддавала перевагу його подальшій політизації і трансформації в дієвий інструмент, спрямований на запобігання виникненню можливих конфліктів і криз. А можливості по залученню НАТО у вирішення конфліктів на півдні Середземного моря та на півночі Африки дозволили сконцентруватися на областях поширення національних інтересів Іспанії.

Отже, Іспанія, обираючи нині зовнішньополітичні орієнтири, на перший план ставить забезпечення національної безпеки, чому сприяє зміцнення оборонного потенціалу країни, членство в НАТО, співпраця у військово-технічній сфері з партнерами по ЄС, зацікавленість в участі у миротворчих операціях, партнерство із зарубіжними країнами в боротьбі з тероризмом та організованою злочинністю.

На хвилі економічного розвитку та зростання міжнародного впливу протягом 1995-2007 рр. Іспанія прагнула стати глобальним гравцем, нарощуючи для цього географію зовнішніх контактів, покращуючи зовнішньополітичний інструментарій, висуваючи конкретні дипломатичні ініціативи. Зовнішні інтереси Іспанії отримали чіткий мультирегіональний характер. Вибір першорядних зовнішньополітичних партнерів спочатку орієнтувався на соціально-економічне й політичне удосконалення країни. Іспанія докладала значних зусиль зі зміцнення власних позицій у межах ЄС. Західноєвропейська інтеграція стала для Іспанії основним зовнішнім трансформаційним фактором, а країни-члени ЄС – основними партнерами в системі міжнародних зв'язків.

Таким чином, вступ Іспанії в ЄС сприяв системній трансформації внутрішньої економіко-соціальної моделі країни і її перебудові відповідно до європейських стандартів, модернізації іспанської економіки, її інноваційному розвитку за рахунок використання переваг міжнародної співпраці. Країна вийшла з політичної ізоляції та долучилася до європейського інтеграційного процесу, змогла стати впливовою європейською державою з міжнародними інтересами. Водночас Іспанія намагається протидіяти зовнішньополітичним амбіціям регіонів і намірам окремих автономних утворень створити власну державність.

РОЗДІЛ 2. ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІСПАНІЇ

2.1. Особливості європейської політики Іспанії на початку XXI ст.

Перемога Іспанської соціалістичної робочої партії на парламентських виборах у 1982 р. призвела до зміни зовнішньополітичної лінії країни в бік більш збалансованої та незалежної зовнішньої політики, яка була направлена на посилення ролі Іспанії на міжнародній арені та розвиток історично сформованих зв'язків з європейськими країнами. Одним із головних способів досягнення цих цілей правляча іспанська еліта вважала, в першу чергу, інтеграцію в Європейський Економічний Союз, розширення й відновлення дипломатичних зв'язків з європейськими країнами, отримання статусу повноправного партнера, приєднання до провідних європейських організацій, розвиток економіки країни за допомогою країн Західної Європи та інших союзників [39, с. 105].

Найважливішою подією цього періоду став вступ Іспанії в Європейський Економічний Союз, що дозволило Мадриду вийти на рівень повноправного члена ЄС з усіма економічними та політичними привілеями, що випливають з цього статусу. Крім того, Іспанія встановила стабільні зв'язки з країнами Східної Європи.

Нині Іспанія, будучи «єврооптимістом», негативно ставиться як до німецької концепції «твердого ядра» (неприєднання нових членів, а згуртування навколо чинних європейських лідерів, тобто самої Німеччини та Франції), так і до британської ідеї вільного приєднання будь-якої країни лише до тих угод, які вона визнає для себе прийнятними. Іспанці симпатизують досить гнучким і відкритим формам інтеграції в рамках ЄС, які, із їхньої точки зору, де-факто вже існують (Шенгенська зона, євроармія, європейська валютна система). Водночас Мадрид займає жорсткі позиції щодо прийому нових членів, вимагаючи виконання ними абсолютно всіх необхідних умов членства

Європейського Союзу, не без підстав переймаючись перерозподілом коштів ЄС у збиток собі при розширенні союзу.

Підтримка прем'єр-міністром Іспанії Х. М. Аснаром війни в Іраку спровокувала політичну кризу в країні, де 80% населення були проти. Після перемоги в 2004 році на виборах соціалістів було відновлено пріоритетність європейського напрямку зовнішньополітичного курсу держави, а уряд вивів іспанські війська з Іраку. На той момент Іспанія намагалася відновити своє дипломатичне місце, політичний вплив і позиції в Європейському союзі, які помітно слабшали фактично з початку XXI ст. У 2004 році відбулося п'яте і найбільше розширення ЄС. Вступ в організацію 10 нових держав призвів до зміщення балансу сил у союзі не на користь Іспанії.

Відтоді політична еліта Іспанії стала прихильником формування ефективного багатопольярного світового порядку на основі принципів солідарності та співпраці держав, дотримання норм і принципів міжнародного права. Іспанія відновила тісну співпрацю з Францією і Німеччиною, рішуче підтримала становлення Європейського Союзу в якості глобального гравця у світовій політиці та поглиблення європейської інтеграції. Після набуття чинності Лісабонським договором, який докорінно змінив систему управління ЄС, відбулося безпрецедентне передання національних повноважень інститутам європейського регіонального об'єднання [22]. Іспанська дипломатія пішла на інституційний компроміс і передала частину своїх повноважень президенту Ради ЄС Г. ван Ромпею та верховному представнику ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки К. Ештон. Представники Іспанії уникли суперництва двох паралельних керівних структур ЄС – постійної та ротаційної, віддавши перевагу координації та взаємодоповнюваності.

Для Іспанії привабливість ЄС завжди полягала в декількох аспектах: починаючи від великого ринку і сприятливого конкурентного середовища, що здатне забезпечити економічне процвітання та розвиток технологічних інновацій в Іспанії, та закінчуючи існуючою в ЄС вдосконаленою моделлю

суспільного устрою, заснованого на правах особистості, що в перспективі має сприяти виникненню в суспільстві високого ступеня соціальної відповідальності та згуртованості. У такій Європі Іспанія відчувала труднощі з інтеграцією в загальну політику та інституційну систему союзу, оскільки мала набагато меншу політичну вагу у вирішенні важливих питань, ніж хотіла. Так, наприклад, на засіданні Європейської ради та Євросаміті, на якому розглядалися деякі з найбільш актуальних питань соціальної, культурної, освітньої, міграційної, зовнішньої та оборонної політики, впливу Брексіту і проблеми Економічного і валютного союзу, представники Іспанії були присутні на обох заходах, проте слабо впливали на хід обговорення. Після цього Іспанія практично зникла з економічної та політичної організаційної структури ЄС. Так, наприклад, очевидним є брак впливу Іспанії в Європейській комісії, яку в різний час очолювали всі основні країни, за винятком Іспанії. Також іще в 2012 р. Іспанія позбулася місця в Раді Європейського центрального банку. Хоча ЄЦБ не публікує протоколів засідань керуючої ради (який складається з членів дирекції керуючих національними центральними банками країн зони євро), можна здогадатися, що причиною цього стало тяжке економічне становище Іспанії та отримання нею допомоги від ЄС на врегулювання проблем фінансового сектора [12, с. 75]. Крім того, така ситуація пов'язана з нездатністю іспанських лідерів створити вісь співробітництва «Лісабон – Мадрид – Рим» з країнами, які поділяють одні загальні інтереси. Такі країни, як Португалія, Голландія, Ірландія, Швеція, мають набагато меншу кількість голосів у Раді Європи та кількість депутатів в Європарламенті, але переважають над Іспанією щодо кількості доповідей, які представляють депутати в рамках парламентської процедури. Те, що пропозиції цих та інших країн, таких як Польща, привертають більше уваги та схвалення, ніж іспанські, свідчить про необхідність посилення «іспанського бренду» в ЄС.

Метою іспанського уряду стало посилення свого впливу в рамках союзу, що знайшло своє відображення в доповіді саміту у вигляді деяких важливих

питань, що перебувають у безпосередній компетенції Іспанії. По-перше, у документі підтверджується, що будь-яка угода між Сполученим Королівством та ЄС після завершення процедури Брексіта не застосовуватиметься, якщо раніше між Великобританією та Іспанією не було досягнуто двосторонньої угоди. По-друге, суперечки про долю Гібралтару та його жителів, де Іспанія відіграє роль посередника, але в цій країні проживає близько 300 тис. британців. Особливу увагу було приділено обговоренню прав британських підданих і громадян Іспанії та ЄС, які проживають за кордоном, а саме проблемі віз і дозволів на проживання. Третім важливим питанням, що обговорювалось на саміті, була незалежність Шотландії. Сполучене Королівство стикається вже з другою спробою шотландської влади організувати референдум про незалежність. У відповідь на це Іспанія підтвердила свою традиційну політику щодо самовизначення регіонів [14].

За місяць до проведення Південно-Європейського саміту Іспанія взяла участь у чотиристоронній зустрічі з прем'єр-міністрами Франції, Німеччини та Італії у французькому Версалі. Там було зазначено, що позиція Іспанії є важливою внаслідок виходу із союзу четвертої за значимістю європейської держави і достатньої ізольованості уряду Польщі як шостої за важливістю держави-члена.

Перше, на чому потрібно зауважити в контексті покращення взаємодії Іспанії та ЄС, – це ідея Мадриду про створення спільного бюджету єврозони, контрольованого з Брюсселя. На думку Іспанії, цей захід сприятиме посиленню європейської інтеграції та зближення країн єврозони. Цю ідею підтримав президент Франції Еммануель Макрон, політичний лідер, який прагне активізувати реформування ЄС і неодноразово критикував ФРН за небажання здійснювати будь-які дії для посилення європейської інтеграції. Також у рамках економічного реформування ЄС Іспанія пропонує створення загальноєвропейської системи страхування на випадок безробіття. Цю ідею цілком логічно можна було очікувати від Мадриду, так як проблема безробіття була найгострішою для іспанського суспільства в цьому десятилітті.

Триває і доопрацювання заходів щодо застосування концепції «Європи різних швидкостей», що обговорювалася на саміті «великої четвірки» Європи – Німеччини, Франції, Італії та Іспанії. Іспанія, як і інші країни, підтримала цю концепцію, яка передбачає різнорівневу інтеграцію, що враховує економічні особливості країн-членів ЄС. Незважаючи на те, що деякі країни, такі як Польща, вважають цей курс руйнівним для себе й інших держав Східної Європи, для Іспанії це можливість, з одного боку, довести заслуженість свого місця у «великій четвірці» і стимулювати розвиток економіки, з іншого – зміцнити своє становище в ЄС, беручи участь у проектах із санації кризових економік, особливо країн – Португалії, Італії, Ірландії та Греції, з якої Іспанія, як показує економічна статистика, вийшла.

Говорячи про співпрацю і актуальні проблеми в ЄС, доцільно згадати саміт Німеччини, Франції, Італії та Іспанії за участю представників Чаду та Нігеру, що відбувся 28 серпня 2017 р. [64]. Цей саміт був у першу чергу присвячений проблемам міграції з країн Африки та Близького Сходу в країни «великої четвірки» Європи і негативних наслідків великого потоку мігрантів. Для Іспанії головним питанням для обговорення стала неконтрольована міграція з Марокко. Окрім цього, на саміті учасники обговорили базові напрацювання для нової антитерористичної стратегії в Європі з урахуванням інтересів всіх представників європейського суспільства. Найближчим часом планується кооперація Іспанії та представників країн ЄС із приводу методів боротьби з тероризмом, з огляду на частоту терактів і кількість жертв, незважаючи на посилення поліцейського контролю в місцях скупчення людей.

Важливим для Іспанії є розширення співпраці між країнами ЄС. Конвергенція економічних і політичних процесів є одним із пріоритетних напрямів діяльності Іспанії в ЄС уже довгий час через можливість спільного вирішення проблем та розвитку певних галузей економіки (наприклад, інноваційного виробництва). Можливість уряду Іспанії впоратися з каталонським і баскським сепаратизмом можна назвати одним із визначальних чинників її участі в прийнятті рішень у рамках усього Європейського Союзу,

так як здатність вирішити конфліктні ситуації всередині держави вплине на політичний авторитет Іспанії в очах європейських колег і визначить подальшу роль країни в інтеграційному угрупованні.

Проте виникають і проблемні питання у взаємовідносинах Іспанії та ЄС. Наприклад, на початку 2021 року Іспанія була незадоволена договором до Енергетичної хартії, що навіть пригрозила вийти зі складу Євросоюзу. Іспанія вважає, що угода заважає захисту клімату планети, оскільки захищає інтереси енергетичного сектора. Мадрид наполягає на внесенні змін до тексту договору. Нові умови взаємодії з енергетичними компаніями повинні відповідати планам щодо зниження парникових газів [26].

Таким чином, нині Іспанія виступає з пропозиціями щодо реформування економічної складової ЄС, прагне до зближення європейських держав, а також готова розробляти заходи з питань міграції з Африки і Близького Сходу та боротьбі з тероризмом, який є однією з головних загроз для більшості європейських країн. Зміцнення іспанської економіки сприяє більшій її залученості в економічні процеси ЄС, а політичний розвиток дозволяє Іспанії активно включатися у вирішення загальноєвропейських питань, зокрема, в рамках «великої четвірки». Нині Іспанія ще не вирішила всіх внутрішніх проблем: потребують розв'язання питання відносно каталонського та баскського сепаратизму та внутрішньополітичного курсу. Однак можна стверджувати, що наразі спостерігається прогрес Іспанії як актора європейської політики й економіки.

26 січня 2021 року уряд Іспанії опублікував нову державну зовнішньополітичну стратегію на період 2021-2024 рр. Важливе місце в новій стратегії займають два провідних актора міжнародних відносин – ЄС і США. Європа, Брюссель, Лондон – це основні партнери та союзники Іспанії. Згідно із зовнішньополітичною доктриною, Мадрид має намір іще більше й активніше поглиблювати співпрацю та партнерство з європейськими країнами. МЗС Іспанії наголошує, що позиція «Більше Європи» є пріоритетною для Мадрида на найближчі чотири роки. Як наголошується в

документі, Євросоюз повинен займати лідируючу роль у системі сучасних міжнародних відносин. Також варто відзначити, що одну із провідних ролей всередині ЄС повинна займати Іспанія. Для цього необхідно підвищувати ефективність демократичних і економічних інститутів країни. Великі надії покладаються на 2023 рік, коли Мадрид буде на посту держави-голови Ради ЄС [26].

Отже, зміцнення ролі Іспанії в ЄС без сумніву позитивно позначається на внутрішньому розвитку країни. Іспанія посилює свою політичну вагу в Європі через консенсус із європейськими партнерами, особливо щодо спірних питань. Для цього Іспанія працює для поліпшення своїх економічних показників та демографічної ситуації, а також створює власні проекти, привабливі для інших держав.

2.2. Країни Північної Африки і Східного Середземномор'я у зовнішній політиці Королівства Іспанія

Нині зовнішня політика Іспанії спрямована на участь у глобалізаційних процесах сучасних міжнародних відносин. Крім європейського напрямку, об'єктом зовнішньої політики є країни Північної Африки, адже іспанська територія простягається і на африканські землі, де знаходяться два міста-анклави Іспанії – Сеута і Мелілья, а колишні колоніальні зв'язки Іспанії з Африкою в ХХІ ст. набувають ознак партнерського співробітництва.

Загалом, велике значення іспанської ініціативності в регіоні Середземномор'я також мав і той факт, що серед найближчих сусідів та активних економічних партнерів Іспанії основну роль відігравали історичні зв'язки з країнами регіону, які завжди були пріоритетними для Іспанії (зокрема з Марокко).

У контексті зовнішньої політики Іспанії щодо країн Північної Африки необхідно виокремити територіальну суперечку з Марокко через два іспанських автономних міста Сеута та Мелілья, що ускладнюють політичну

ситуацію в регіоні. У цих містах розташовані іспанські військові гарнізони, а питання набуває додаткової конфліктогенності через те, що економіка цих міст залежить від марокканської робочої сили. Ситуацію покращує те, що ці два автономних міста офіційно затверджені Конституцією Іспанії, на відміну від суперечки по західній Сахарі, території, на яку претендує Марокко. Ще з 1884 р. ця земля вважається колоніальним протекторатом Іспанії, а Ф. Франко під час свого правління в 1958 р. оголосив її іспанською провінцією Сахара. Наразі це «призупинений» територіальний конфлікт: Іспанія підтримує сепаратистські настрої сахарців, а Марокко обрало тактику м'якого демографічного тиску марокканським населенням на провінцію [63, с. 41].

Важливість африканського вектору в іспанській зовнішній політиці суттєво підвищилася в 2004-2008 рр. Юридичною базою цього зовнішньополітичного вектору став перший проект «План Африка» (2006-2008 рр.) і його наступна вдосконалена версія (2009-2012 рр.). Цим документом розширювалася іспанська присутність в Африці. У ньому містилися цілі, набагато ширші за типову допомогу в розвитку африканським країнам. Зокрема, у ньому йшлося про розгалуження зв'язків у сфері торгівлі, охорони здоров'я, освіти, екології, культури тощо.

«План Африка» стимулював країни Північної Африки дотримуватися поваги прав людини, гендерної рівності, підтримував демократичні процеси, мир і безпеку на своїй території. Необхідно зауважити, що незважаючи на те, що Африка є континентом найменш розвинених країн світу, водночас це регіон, середньорічний темп зростання якого складає 6-8% протягом останніх років. Це відкриває додаткові можливості для іспанської економіки. До проблемних аспектів іспансько-африканських відносин необхідно віднести відсутність спільного розуміння політичних цілей, таких як захист прав людини та підтримка демократії.

Незважаючи на факт збільшення іспанською стороною обсягу допомоги африканським країнам, вона не може конкурувати із США та Китаєм. Крім того, затяжна рецесія не дає змогу уряду Іспанії збільшувати наразі обсяги

допомоги. Зважаючи на це, уряду Іспанії доцільніше було б все ж таки не втрачати досягнутий прогрес співробітництва в цьому регіоні, а використовувати можливості, які надає ЄС. Нехай ця допомога не буде такою очевидною, як «План Африка», проте хоча б вже здобуті позиції не будуть втраченими. Водночас це поглибить співпрацю Іспанії з ЄС.

Спираючись на Стратегію національної безпеки Іспанії, Республіка Малі відноситься до тих країн, які належать до життєво важливих інтересів країни – регіону Магрибу. Існування радикальних ісламістських угруповань на цій території та збройні конфлікти за їх участю ставлять під загрозу національні інтереси Іспанії. Невирішеність конфлікту в Республіці Малі має негативний вплив на національні інтереси Іспанії в багатьох сферах [63, с. 42]:

- у політико-оборонній – через активізацію та посилення влади радикальних ісламістських груп у життєво важливому просторі країни;
- у релігійній – існує небезпека джихаду проти Іспанії, а не тільки проти Франції;
- в енергетичній – захоплення туарегами стратегічних родовищ нафти, газу та золота в північно-східному регіоні країни.

Середземномор'я є одним із традиційно пріоритетних напрямів іспанської зовнішньої політики. Це регіон із давніми демократичними традиціями (саме тут зародилися демократія та три великі світові релігії) є зоною конфлікту інтересів багатьох країн. Після припинення конфронтації по лінії Схід-Захід, Середземномор'я перетворилося в одне з основних джерел нестабільності для міжнародних відносин.

При оцінці середземноморської зовнішньої політики Іспанії в 1990 роки є очевидним поступове узгодження схеми Середземноморського регіонального співробітництва, створюваної під егідою Європейського Союзу. Іспанія в цьому процесі спочатку відгравала помітну роль, перетворюючись в одного з головних учасників надання цьому регіону безпеки та стабільності. Водночас середземноморська політика Іспанії активно розвивається. Своє закономірне продовження вона отримала в 2000 роки – десятиліття, яке більш

конкретно визначило значення і роль Іспанії в середземноморській стратегії країн Євросоюзу [5, с. 12].

У 2000-ті роки середземноморська політика Іспанії стала відігравати все більш значну роль в Європейському співтоваристві в цілому – тим самим цей традиційний напрям зовнішньої політики країни вийшов на міждержавний рівень. Правлячі іспанські кола прагнули, щоб складні проблеми Середземномор'я розглядалися, в тому числі в контексті питань безпеки, як у цьому регіоні, так і в усій Європі, при цьому можна констатувати, що об'єднана Європа з доводами Іспанії погоджувалася.

Певний спад у зовнішній політиці Іспанії відбувся у 2008 році, коли стало зрозуміло, що країна, незважаючи на свою зовнішньополітичну активність, багато в чому є периферійною; у цей же період проявляється її відносна «слабкість» у порівнянні з лідерами ЄС – Німеччиною та Францією.

Загалом, можна припустити, що сучасна Іспанія – це великий (але не пріоритетний) «гравець» в євро-середземноморському регіоні. Зовнішня політика Іспанії досить прагматична і враховує в першу чергу ті напрями в партнерстві з державами Середземномор'я, які їй вигідні економічно й політично. Водночас це не заважає іспанському уряду за підтримки Франції активно брати участь в «Барселонському процесі», що і визначає її роль у середземноморській стратегії.

Важливим досягненнями Іспанії стали ініціювання Барселонського процесу, що позитивно вплинуло на зростання іспанського впливу в Середземномор'ї та розширення контактів із близькосхідними державами та країнами Магрибу, у тому числі встановлення дипломатичних відносин з Ізраїлем, зусилля щодо якнайшвидшого вирішення близькосхідної проблеми. Мета Барселонського процесу полягала в посиленні впливу ЄС у Середземномор'ї та перетворенні цього регіону в зону миру, а також у розширенні контактів з близькосхідними й іншими арабськими державами [5, с. 14].

27 учасників конференції підписали декларацію в Барселоні в 1995 р. У документі наголошувалося на «домовленості країн-учасниць встановити всеосяжне партнерство через зміцнення регулярної політичної взаємодії, розвиток економічного і фінансового співробітництва». Проголошувалося поступове зміцнення середземноморського економічного партнерства, створення до 2010 р. зони вільної торгівлі. Приділялася увага соціальному, культурному та гуманітарному співробітництву. На цій основі ЄС і країни Середземномор'я мали намір створити «спільний простір миру і стабільності» [64, с. 341].

У прийнятій Барселонській декларації знайшли відображення міжнародно-правові орієнтири сторін: суверенітет народів, відмова від прямого або непрямого втручання у внутрішні справи партнерів, повага територіальної цілісності та єдності, врегулювання розбіжностей між політичними засобами, відмова від застосування сили тощо. Було також заявлено про необхідність посилити співпрацю в боротьбі із тероризмом, організованою злочинністю та контрабандою наркотиків.

Барселонська декларація стала фундаментальним документом євросередземноморського партнерства. У кожному із трьох розділів були порушені питання міграції та елементи політики в цій сфері. У розділі «Про політику і безпеку» визначалися етапи співпраці між державами в плані контролю над міграційними потоками та передбачалася можливість укладення Євросередземноморського пакту з цього питання, враховувалася, зокрема, нелегальна міграція. В економічному та фінансовому розділі була відображена необхідність замінити міграційні потоки, знизити еміграцію шляхом розвитку економічних структур країн Півдня. У розділі «Про співпрацю в соціальній, культурній та гуманітарній сферах» було наголошено на обміні та діалозі між культурами, підкреслювалася відповідальність і навіть зобов'язання держав-учасників в області репатріації своїх громадян у разі нелегальної імміграції.

Як додаток до декларації була прийнята робоча програма, в якій визначені конкретні заходи щодо реалізації заявлених цілей. Координуючим

органом став Євросередземноморський комітет Барселонського процесу на рівні старших посадових осіб, «трійки» ЄС і представників середземноморських партнерів. Організаційна робота з підготовки рішень комітету та контролю за їх здійсненням, за реалізацією всіх компонентів робочої програми перебувала у віданні Комісії ЄС.

У рамках Барселонського процесу проводилась послідовна політика залучення партнерів по ЄС до більш активної експансії у виграшний для себе з політичної, економічної та культурної точки зору район Середземномор'я, спроби таким чином компенсувати розширення ЄС на Схід. Одним з аргументів на користь цієї стратегічної лінії стало те, що цей регіон був третім торговельним партнером ЄС [5, с. 15].

У рамках Барселонського процесу в майбутньому планувалося укладення двосторонніх договорів про асоціацію з кожною з країн півдня Середземномор'я. Мета укладених з трьома країнами Магрибу угод в економічній сфері зводилася до взаємного поступового зниження митних бар'єрів для промислових та інших товарів, аж до остаточного їх скасування до моменту створення зони вільної торгівлі.

Перший договір ЄС уклав із Тунісом у липні 1995 року, він вступив у силу в 1998 р.; Марокко підписало в лютому 1996 р. договір, який вступив у силу в 2000 р.; Алжир, через складну внутрішньополітичну ситуацію в країні та невирішене питання щодо забезпечення безпеки, постійно пересував терміни завершення переговорів з ЄС, які розпочалися в березні 1997 р. Тільки в грудні 2001 р. після 17 раундів переговорів Алжиру вдалося парафувати, а в квітні 2002 р. підписати угоду про асоціацію з ЄС.

Перша Євросередземноморська конференція дала позитивний імпульс розвитку співробітництва в регіоні. Зросла активність політичних контактів, почався багатосторонній діалог із широкого кола питань, були створені та почали функціонувати механізми співпраці в економічній, соціальній, культурній та інших областях; щоквартально проводилися засідання Євросередземноморського комітету на рівні старших посадових осіб щодо

виконання рішень Барселони, організовувалися зустрічі галузевих міністрів, щомісяця проводилися засідання на експертному рівні [4, с. 269].

З ініціативи уряду Каталонії за підтримки МЗС Іспанії та Комісії Європейського союзу 29 листопада – 1 грудня 1995 р. у Барселоні був проведений Євросередземноморський громадянський форум. У його роботі взяли участь більше 1 200 незалежних експертів, а також фахівців із соціально-економічних, науково-технічних і гуманітарних питань, які представляють усі країни регіону й інші держави.

Цілями форуму були незалежна експертна оцінка перспектив багатостороннього співробітництва між Європейським союзом та країнами Середземноморського басейну з точки зору створення клімату взаємного розуміння і висунення конкретних пропозицій у розвиток Барселонської політичної декларації. На базі Каталонського інституту середземноморських досліджень був заснований постійний секретаріат форуму, який разом зі створюваним відповідним міжнародним комітетом займався відстеженням реалізації проектів співробітництва.

Далі зустрічі в рамках Барселонського процесу проходили практично щорічно. Зокрема, 15-16 квітня 1997 р. на Мальті пройшла Друга Євросередземноморська конференція, 3-4 червня 1998 р. в Палермо (Італія) – неформальна (проміжна) зустріч міністрів закордонних справ країн ЄС з державами Середземномор'я, зустріч в Штутгарті відбулася 15-16 квітня 1999 р.

Екс-голова уряду Народної партії Іспанії Х. М. Аснар був одним з найактивніших прихильників прийняття в червні 2000 р. стратегії взаємовідносин «ЄС – Середземномор'я», яка, як він розраховував, мала забезпечити більш чітку співпрацю в рамках Барселонського процесу.

В економічній і фінансовій сфері сторони висловилися за необхідність більш активного залучення іноземних інвестицій з тим, щоб сприяти економічному зростанню, розвитку і збільшенню зайнятості в регіоні, а також підтримували рішення створити Євросередземноморський банк. Іспанська

сторона вперше виступила з ідеєю створення такого банку на засіданні Ради ЄС з питань економіки і фінансів, яке відбулося в січні 2002 р. в Барселоні. Цей банк повинен був виступити в якості філії Європейського банку реконструкції та розвитку. Ще одне засідання Європейської ради пройшло в Барселоні 15-16 березня 2002 р. Воно було присвячено підсумкам головування Іспанії в ЄС [5, с. 18].

У Валенсії 22-23 квітня 2002 року відбулася П'ята Євросередземноморська конференція міністрів закордонних справ. На ній у черговий раз була підтверджена принципова важливість Барселонської декларації в плані перетворення Середземномор'я в регіон миру і стабільності, розвитку й загального процвітання, співпраці та взаєморозуміння між культурами й цивілізаціями. Учасники конференції ще раз підкреслили актуальність Барселонського процесу в світлі розвитку політичної ситуації на Близькому Сході. На конференції не були присутні представники Сирії та Лівії. У ході міністерської конференції у Валенсії відбулася церемонія підписання в присутності голови уряду Іспанії Х. М. Аснара угоди про Євросередземноморське співробітництво між Алжиром та ЄС, між Ліваном і ЄС, а також між ЄС і Йорданією.

У рамках розвитку Євросередземноморської співпраці слід згадати ще ряд конференцій. Зокрема, у грудні 2003 р. в Неаполі проходила Шоста Євросередземноморська зустріч, в якій брали участь міністри закордонних справ як європейських, так і африканських країн. Країни-учасниці обговорювали проблему насильства в регіоні та шляхи її подолання.

У червні 2004 р. в єгипетському місті Александрія проходила конференція на міністерському рівні країн Європейського Союзу і Середземномор'я, в якій брала участь і Іспанія. Особливим етапом у розвитку Євросередземноморських відносин можна вважати прийнятий 11 березня 2003 р. Європейською комісією при активній участі Іспанії документ під назвою «Розширення Європейського союзу – добросусідство: нові рамки відносин зі східними і південними сусідами». Відповідно до цього документа,

сусідні країни, які проводять співзвучні основним цінностям ЄС політичні, економічні та інституційні реформи, можуть розраховувати на більш тісну економічну інтеграцію та лібералізацію відносин з державами Євросоюзу. Цей документ надав перспективні можливості для Іспанії, став додатковим інструментом у втіленні в життя її власної політики по відношенню до менш розвинених сусідніх країн. Слід зазначити, що Іспанія активно виступала проти перерозподілу бюджетних коштів ЄС, які направляються в країни Середземномор'я, на користь країн ЦСЄ і створення єдиного фонду [4, с. 270].

У 2007 р. з ініціативи французького президента Н. Саркозі з'явився новий проект – Союз для Середземномор'я, що став продовженням попередніх європейських програм. За допомогою Союзу для Середземномор'я був фактично «перезапущений» Барселонський процес, ініціатором якого була Іспанія.

Іспанію турбувала зростання дипломатичної активності Франції в регіоні, що представляє для них великий інтерес. Союз для Середземномор'я – це не тільки ініціатива Парижа, а тристоронній проект Іспанії, Італії та Франції, який не суперечив Барселонському процесу і повинен був надати йому новий імпульс. На середземноморській конференції, яка проходила 3-4 листопада 2008 р. в Марселі, було прийнято рішення про те, що резиденцією нового об'єднання буде Барселона. Таким чином, Іспанія також виступила за зміцнення інтеграційних процесів у рамках Союзу для Середземномор'я.

Створений Союз для Середземномор'я мав почати діяти в 2010 р. із повністю сформованими структурами, але в кінці 2009 р. між учасниками виникли нові суперечки. Однак в останній момент не вдалося затвердити статут Союзу для Середземномор'я, без чого неможливо було обрання його генерального секретаря. На цей пост був представлений єдиний кандидат – Ахмад Масадех (Йорданія). Але відповідна зустріч і голосування не відбулося, тому що перед цим Кіпр наклав вето на рішення призначити представника Туреччини одним із шести заступників генерального секретаря [2, с. 267].

Замість офіційного початку своєї діяльності Союз для Середземномор'я почав залагоджувати новий конфлікт, шукати компроміс. Ініціативу взяли на себе Іспанія і Франція, а також Єгипет, Йорданія і Туніс. Крім того, створення нового Союзу для Середземномор'я співпало з економічною та фінансовою кризою, яка не могла не вплинути на відносини ЄС із південними країнами-партнерами. Низькі темпи зростання економіки в ЄС позначилися на уповільненні зовнішньої торгівлі з південно-середземноморськими країнами, європейські інвестиції зменшилися, знизилась доходи від туризму і грошові перекази трудових мігрантів, сповільнилася діяльність приватного сектора, особливо дрібних і середніх підприємств. Але країни Південного Середземномор'я виявилися менш схильні до кризового впливу через слабку інтеграцію в світову економіку і низький ступінь відкритості фінансових ринків.

У перше півріччя 2010 р., у період чергового головування Іспанії в ЄС були вжиті заходи для зміцнення середземноморського напрямку зовнішньої політики Союзу для Середземномор'я. Глава уряду Іспанії Х. Л. Родрігес Сапатеро висловив співчуття у зв'язку з тим, що саміт Союзу для Середземномор'я не відбувся. Було прийнято рішення відкласти проведення зустрічі, запланованої на червень 2010 року в Барселоні, на інший період, більш слухний для діалогу про мирне врегулювання на Близькому Сході. У результаті Союз для Середземномор'я 6 липня 2011 р. очолив марокканський дипломат Юсеф Амрані.

Крім того, процеси знайшли своє відображення у «Альянсі цивілізацій» – спільній політичній ініціативі Іспанії та Туреччини, яка в 2005 р. запропонувала нову парадигму співпраці держав і народів задля запобігання глобальним міжцивілізаційним і міжрелігійним конфліктам. Ідея «Альянсу цивілізацій» отримала не лише політичну, але й матеріальну підтримку урядів 30 держав регіону, стала масштабним глобальним проектом, зі статусом ініціативи ООН, що дозволило їй набути світового масштабу. Концепцією «Альянсу цивілізацій» стало подолання відчуженості, непорозуміння,

ворожості між людьми, багаторівнева та згуртована стимуляція взаємодії, яка реалізується носіями різних культурних і цивілізаційних цінностей.

Ініціатива створення «Альянсу цивілізацій» належала прем'єр-міністру Іспанії Х. Л. Родрігесу Сапатеро, адже саме Іберійський півострів був унікальним регіоном, на території якого багато століть проживали іудеї, християни, мусульмани. Їхнє спільне існування прийняло форму єдиної, аутентичної культури, у результаті чого в Іспанії збереглася культурна спадщина ісламської цивілізації – лише в Кордовському халіфаті діяло більше тисячі мечетей [63, с. 52].

Звернення офіційного Мадрида до міжнародного співтовариства сприйняли з розумінням у помірних мусульманських країнах, зокрема, воно було підтримане Туреччиною. У лютому лідери обох країн спільно закликали сформувати діалог між переважно християнською Європою та ісламським світом. Це звернення підтримав прем'єр-міністр Сполученого Королівства Тоні Блер, оцінивши ідею «Альянсу цивілізацій» як дуже важливу та відповідальну, запевнивши, що вона отримає широкий відгук у всьому світі. У рамках «Альянсу цивілізацій» було розроблено орган під назвою «Група друзів» – це широке співтовариство (до яких долучилася і Україна) та налічує 137 держав і міжнародних організацій, які підтримують цілі Альянсу та займаються налагодженням суспільних взаємозв'язків за участю організацій громадянського суспільства, діяльність яких присвячена розширенню сфери міжкультурного та міжрелігійного взаєморозуміння та співпраці. «Альянс цивілізацій» фінансується за рахунок добровільного цільового фонду, кошти якого складаються як із внесків урядів, міжнародних організацій та установ, так і органів приватних фондів та осіб [63, с. 52].

Таким чином, Іспанія відіграє одну з ключових ролей у складному процесі побудови діалогу та співпраці з регіоном Середземномор'я, спрямованому на зміцнення миру, стабільності та процвітання його учасників. Багато важливих ініціативи були ініційовані саме Іспанією для зміцнення ролі країни в ЄС, а також для вирішення національних проблем безпеки.

РОЗДІЛ 3. ПОТЕНЦІЙНІ ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІСПАНІЇ

3.1. Вплив політичних партій і громадської думки на реалізацію зовнішньої політики Іспанії

В Іспанії спостерігається тенденція до збільшення значення незалежної експертної думки, впливу політичних партій та громадських організацій на реалізацію зовнішньої політики. Представляючи собою союз наукової та політичної еліти країни, іспанська модель науково-дослідних організацій, засобів масової інформації, громадської думки ставить перед собою мету вплинути на державну зовнішню політику. Тому іспанське політичне керівництво, крім реформ, спрямованих на прискорення економічного зростання, робить спробу модернізації та адаптації зовнішньої політики до сучасних умов.

Необхідність нового імпульсу в зовнішньополітичній діяльності передбачає зміни в системі науково-аналітичного забезпечення іспанської зовнішньої політики. Іспанське політичне керівництво, спираючись на американський досвід, дотримується послідовного курсу розвитку системи науково-аналітичного забезпечення державної політики. Взаємодія публічної влади та академічної спільноти призводить до зростання впливу на процес формулювання і прийняття рішень у зовнішній політиці Іспанії. У результаті іспанська зовнішня політика останніх років набуває якісно нового характеру. Причому іспанська модель державно-приватної взаємодії в частині аналітичного забезпечення державної зовнішньої політики відрізняється від американської і має свої особливості [32, с. 59].

Протягом декількох років на огляд громадськості та державних посадових осіб були представлені доповіді з різних проблем зовнішньої політики Іспанії, розроблені іспанськими аналітичними центрами. Експертний стратегічний аналіз був високо оцінений зовнішньополітичними службами, у

результаті чого роботи експертів аналітичних організацій після відомчої обробки стали концептуальною основою основних зовнішньополітичних документів, прийнятих у період 2005-2014 рр.

Завдяки суспільно-політичній дискусії, яку започаткували іспанські аналітичні центри, новими напрямками зовнішньої політики в ХХІ ст. стали Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Африка на південь від Сахари, розширився порядок денний у рамках міжнародного співробітництва, збільшилася роль «м'якої сили» та публічної дипломатії, виникла зовнішня культурна політика. На базі розробок науково-дослідних центрів була сформульована державна політика з просування іспанського бренду – «Марка Іспанія», та розроблені положення найважливіших зовнішньополітичних документів – Закону про державну зовнішню політику та зовнішньополітичну службу, Стратегії національної безпеки 2011 і 2013 років, Стратегії зовнішньої політики 2014 р., проведена реформа центрального апарату Міністерства закордонних справ Іспанії.

Партійно-політична система Іспанії сформувалася з двох-трьох «універсальних партій», які орієнтувалися на інтереси та запити середнього класу, що відносно недавно з'явився в країні. Проте світова криза 2008 р. змусила іспанський середній клас розчаруватися в неоліберальній економічній моделі, а потім і в системі глобального регулювання. Існуюча протягом постфранкістського періоду фактично двопартійна система відійшла в минуле. Проте це не спричинило масових вуличних протестів як реакції середнього класу на падіння життєвого рівня, корупції, структурного безробіття та зростання соціальної нерівності, що характерне для антиглобалістів, ультралівих або правих, а створило скептицизм і недовіру до традиційних політичних партій, які втратили голоси виборців [32, с. 73]. Водночас внаслідок економічних проблем виникли протестні рухи, зокрема «indignados» («розсерджених»), популістські партії і «осередки активістів» у національних автономіях – у Каталонії, Валенсії, Галісії та Країні басків. Саме вони і стали основною для нових політичних партій ультралівого чи центристського

спрямування. Всупереч усім прогнозам, вони досить швидко змогли знайти свого виборця не тільки серед тих, хто розчарувався в універсальних партіях, але і серед знедолених прошарків суспільства.

Ситуація нині частково нагадує початок нової іспанської демократії, коли на політичному полі конкурували чотири основні політичні сили: КПІ – ІСРП – Союз демократичного центру А. Суареса і Народний альянс Ф. Ірібарне. Однак така розстановка сил тривала порівняно недовго. Комуністи, поступившись у боротьбі за лідерство соціалістам, «розчинилися» в «Об'єднаних лівих», а Союз демократичного центру і Демократичний і соціальний центр взагалі зникли з політичної сцени.

На зміну двопартійній системі в Іспанії прийшла партійна, в рамках якої партії «Сьюдаданос» і «Подемос» виступали в якості молодших партнерів у різних за складом урядових коаліціях. Нова конфігурація на партійно-політичному полі породила чимало проблем, головна з яких – неможливість сформувати урядові коаліції. Раніше і ІСРП, і Народна партія в більшості випадків мали абсолютну більшість у парламенті та звикли правити одноосібно, незважаючи на необхідність пошуку компромісів зі своїми можливими партнерами [87].

Нині в Іспанії точиться полеміка про роль та місце країни в сучасному світі. Її учасники обговорюють, чи отримує Іспанія якусь компенсацію за свою маловиразну зовнішню політику і за свій «низький профіль» на світовій арені. У перші постфранкістські роки Іспанія як з точки зору її внутрішньої, так і зовнішньої політики була у фокусі світової уваги. Характерно, що тема зовнішньої політики Іспанії в ході останніх передвиборчих кампаній у парламент не обговорювалася, чого раніше політичний клас країни собі не дозволяв.

Водночас нині сформувалась тенденція закріплення Іспанії на позиції привілейованого військового партнера США в південно-західній Європі, що, по суті, повертає становище країни до часів франкізму, коли в 1950-і рр. на її території були створені американські військові бази (формально подвійного

використання). Єдина різниця полягає в тому, що тоді американська військова присутність на іспанській землі була «подразником» у двосторонніх іспано-американських відносинах і важливим фактором внутрішньої політики, а нині цей вектор не сприймається громадськістю як питання першочергової важливості. Останніми роками Іспанія підтримує всі акції США на міжнародній арені, у тому числі досить сумнівні з точки зору міжнародного права, обумовлюючи це необхідністю зміцнювати євроатлантичну солідарність на тлі загроз західного демократичного співтовариства.

Розглянемо докладніше, як змінювалась зовнішня політика Іспанії під час перебування при владі різних політичних партій. Так, після перемоги в 1996 р. на парламентських виборах Народної партії зовнішня політика Іспанії була лише трохи підкоригована. Проте аналіз конкретних зовнішньополітичних заходів свідчить про те, що зовнішньополітичний курс Народної партії Аснара в більшій мірі визначався співробітництвом із Північноатлантичним блоком. Потрапивши під вплив проатлантично налаштованих сил, іспанська зовнішня політика до початку 2000-х рр. суттєво змінилася. Отримавши в 2000 р. абсолютну більшість, Народна партія формує нову зовнішньополітичну модель. До основних характеристик зовнішньої політики адміністрації Аснара належить втрата консенсусу в області зовнішньої політики [32, с. 73]. На той час у зовнішній політиці Іспанії домінували дві різноспрямовані тенденції. З одного боку, політичні сили, що прийшли до влади, зберегли певну спадкоємність у зовнішній політиці (зовнішньополітичний консенсус, який покликаний зберегти сталість інтересів кожної сторони), з іншого – провідні політичні сили (ІСРП та НП) мали відмінності в зовнішньому курсі. Так, соціалісти були менш прихильні до атлантизму в зовнішній політиці, а Народна партія, навпаки, прагнула зміцнювати партнерство з Вашингтоном.

Проте в зовнішній політиці Іспанії протягом 90-х рр. спостерігалася спадкоємність позицій НП та ІСРП. Зовнішньополітичний курс Аснара став у більшій мірі визначатися зовнішньополітичним курсом США і

Північноатлантичного блоку. В іспанському суспільстві та академічних колах навіть створюється термін *seguidismo* – «безумовне рівняння», «автоматичне слідування», який має на увазі згоду уряду Народної партії із зовнішньополітичним курсом США навіть у тих випадках, коли це не відповідало позиціям європейських партнерів.

Зміна пріоритетів на користь США визначила латиноамериканський і середземноморський вектори зовнішньої політики уряду Аснара. З огляду на розширення політичних та економічних інтересів США в Латинській Америці та військово-стратегічних у Середземномор'ї Іспанія була змушена узгоджувати свою зовнішню політику в цих регіонах із Вашингтоном.

У 1996-2000 рр. Аснар продовжив традиційний курс на політичне зближення з Латинською Америкою, активізувавши контакти на вищому рівні. Завдяки послідовній політиці всіх парламентських урядів, Іспанія отримала більший вплив у регіоні. Проте на початку 2000-х рр., зважаючи на іспано-американське зближення, призупиняються двосторонні відносини Іспанії з країнами Латинської Америки, які традиційно розглядалися як дружні. Зокрема, напруга наростає у відносинах з Мексикою, Венесуелою, Чилі, Аргентиною та Кубою [32, с. 79].

Латиноамериканський напрям зовнішньої політики Іспанії в цей час особливо постраждав від підтримки Аснаром політики адміністрації Буша. Однак зміни в іспанській зовнішній політиці вплинули на відносини не з усіма країнами Латинської Америки, зокрема, розвивалися двосторонні зв'язки з державами, які також підтримали зовнішньополітичний курс США, – Домініканською Республікою, Гондурасом, Сальвадором, Колумбією.

У 2004 р. до влади в Іспанії прийшла Іспанська соціалістична робоча партія (ІСРП) під керівництвом Родрігеса Сапатеро, яка висунула зовнішньополітичні ідеї, що користувалися підтримкою більшості політичних сил та іспанського суспільства, які згодом стали складовою частиною «доктрини Сапатеро». Конструктивний потенціал, закладений у ній, сприяв тому, що в поле зору іспанського політичного істеблішменту та ділових кіл

потрапляли нові країни та регіони, а зовнішня політика Іспанії набула рис дипломатичної діяльності глобального рівня та значення [32, с. 93].

Серед перших зовнішньополітичних кроків уряду Сапатеро було рішення про виведення військ з Іраку, відвідування Франції та Німеччини, Марокко. Ці зовнішньополітичні кроки були зроблені для того, щоб продемонструвати, що європейський напрям знову стане центральним у зовнішній політиці Іспанії, а уряд соціалістів твердо має намір відновити добросусідські відносини з прикордонними країнами.

Пріоритетами зовнішньополітичного курсу Іспанії під час перебування при владі Іспанської соціалістичної робочої партії були:

- досягнення міжнародного консенсусу з питань боротьби з міжнародним тероризмом, в основі якої повинні лежати принципи солідарності, співпраці, дотримання принципів і норм міжнародного права;
- ефективний багатопольярний світопорядок, заснований на верховенстві міжнародного права;
- реформа Організації Об'єднаних Націй, метою якої є демократизація її інститутів, а також створення в її рамках нових спеціалізованих установ, що відповідають викликам часу;
- створення нового міжнародного агентства з питань зміни клімату;
- реформування міжнародних фінансових інститутів;
- захист прав людини і основних свобод;
- підтримка міжнародного миру і роззброєння.

Географія зовнішньої політики була сформульована таким чином: «... пріоритетом нашої зовнішньої політики є Європа. Європа – це кисень, повітря, яким ми дихаємо ... захист інтересів Іспанії і комунітарних інтересів ляже в основу нашої зовнішньополітичної діяльності». У сфері політики безпеки пріоритетом, як і раніше, залишалися трансатлантичні відносини. У цій сфері завданням Іспанії мало стати просування іспанських позицій в НАТО щодо питань Середземномор'я, Афганістану, Балкан. Планувався більш

збалансований розвиток відносин із США, в основі яких повинні лежати принципи рівноправності та взаємної поваги.

Крім того, до основних завдань зовнішньої політики Іспанською соціалістичною робочою партією були віднесені: відновлення автономії у відносинах з країнами Латинської Америки та Середземноморським регіоном і активізація Іберо-американських самітів. У рамках регіональної співпраці очікувалося підписання угоди про асоціацію з Меркосур та розвиток співробітництва з країнами Центральної Америки і Андським Співтовариством Націй. Важливим напрямом повинен був стати діалог із країнами Латиноамериканського регіону з питань міграційної політики.

Після завершення терміну правління іспанських соціалістів на виборах 2011 р. з абсолютною більшістю перемогу отримала Народна партія на чолі з Маріано Рахоем. Передвиборча програма М. Рахоя щодо іспанської зовнішньої політики була націлена на досягнення національного консенсусу, що передбачав послідовність і спадкоємність зовнішньополітичних дій правлячих партій [3, с. 480].

У програмі вказано, що зовнішня політика має принципове значення, оскільки відновлення національної економіки після тривалої фінансової кризи багато в чому залежить від зміцнення міжнародних позицій Іспанії. У зв'язку з цим до основних завдань увійшли економічні й інституційні реформи, що дозволяють розширити присутність іспанського бізнесу за кордоном і відновити образ Іспанії як економічно розвиненої демократичної країни.

Європейський напрям залишався центральним у зовнішньополітичній доктрині Народної партії, Іберо-американський регіон також був віднесений до традиційної зони відповідальності Іспанії та був другим пріоритетним напрямом. Співпраця з країнами Латинської Америки з точки зору Народної партії надає взаємовигідні економічні й політичні можливості, засновані на спільності історії, мови та культурних цінностях. Загалом, уряд Рахоя в двосторонніх іспано-американських відносинах традиційно виступав за

зміцнення і поглиблення всіх сфер двосторонньої співпраці. У взаємодії з НАТО Іспанія виступала як послідовний партнер.

М. Рахой вважав, що Іспанія повинна підвищити свою роль у світовій політиці. У зв'язку з цим важливою подією розглядалося висунення кандидатури Іспанії до числа непостійних членів Ради Безпеки на період із 2015 по 2016 рр. [3, с. 485].

Основним вектором зовнішньої політики М. Рахой, як і раніше, залишалися відносини з Латинською Америкою. Незважаючи на певні труднощі, які виникли у відносинах Іспанії з деякими з країн регіону, передбачалося зміцнення двостороннього співробітництва з Латинською Америкою. Важливу роль відігравали іберо-американські саміти.

Пріоритетами зовнішньої політики Іспанії в період правління Народної партії, як і під час перебування при владі соціалістів, були такі регіональні напрями – Європа, Америка, Середземномор'я, Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Таким чином, у період правління Народної партії М. Рахой в цілому спостерігається спадкоємність щодо основних напрямів зовнішньої політики Іспанії.

Важливою подією 2018 р. стало підписання королем Іспанії Філіпом VI указу про призначення нового прем'єр-міністра країни Педро Санчеса в зв'язку з тим, що Конгрес депутатів за підсумками голосування прийняв рішення про винесення вотуму недовіри кабінету міністрів Народної партії на чолі з М. Рахоем. Причиною цього стала справа про корупцію, до якої виявилися причетні його однопартійці. Педро Санчес став першим, хто отримав посаду прем'єр-міністра таким шляхом.

Незважаючи на політичне протистояння, яке існувало між Санчесом і Рахоем, їхні позиції з питань внутрішньої і зовнішньої політики багато в чому збігалися. Зокрема, обидва вони виступають проти тероризму, сепаратизму і підтримують територіальну єдність Іспанії. Не була винятком позиція щодо Брекзиту [6].

Важливе значення для зовнішньої політики Іспанії має євроатлантичний вектор. П. Санчес відвідав саміт країн НАТО в Брюсселі, який проходив 11-12 липня 2018 року. У рамках цього заходу відбулася перша зустріч глави іспанського уряду та президента США Дональда Трампа.

ІСРП виступає за активізацію ролі Іспанії на міжнародній арені, визнає доцільність членства країни в ЄС, а також на необхідності співпраці з Латинською Америкою. Іберо-американський напрям зовнішньої політики Іспанії буде розвиватися в позитивному ключі.

Таким чином, зауважимо, що в іспанській зовнішній політиці політичні партії дотримуються спадкоємності, здійснюючи лише незначні коригування. Як правило, це стосується переважання атлантизму або європейської спрямованості.

3.2. Перспективи подальшого розвитку і еволюції зовнішньополітичних пріоритетів Іспанії

Щодо перспектив подальшого розвитку і еволюції зовнішньополітичних пріоритетів Іспанії, то їх спрогнозувати, враховуючи реалії сучасного мінливого світу, досить складно. Адже сьогодні в Європі та, зокрема, в Іспанії відбуваються багато процесів, які складно прогнозовані, наприклад прихід євроскептиків у європейських країнах до влади, Брекзйт, наслідки якого ще досить невизначені, проте зрозуміло, що він впливатиме і на Іспанію. По-перше, трансформуються зовнішньоекономічні зв'язки Іспанії, а саме інтернаціоналізація економіки забезпечила соціально-економічну основу успішній постфранкістській трансформації. По-друге, від моделі взаємодії Великобританії з ЄС залежить політична доля Північної Ірландії та Шотландії в найближчі десятиліття, що неминуче позначиться на сепаратистських настроях у Каталонії та, можливо, інших автономних спільнотах Іспанії. Навіть незначні зрушення в статусі регіонів в ЄС для Іспанії можуть стати причиною серйозних суспільно-політичних реформ. По-третє, Брекзйт змінює

розстановку сил всередині ЄС – з одного боку, Іспанія стала четвертою за масштабами економіки в інтеграційному угрупованні, причому поступово наздоганяючи Італію, а з іншого боку, до цих пір взагалі не зрозуміло, як вихід Великобританії позначиться на подальшому розвитку інтеграції в Європі. Чи зможе він сприяти консолідації решти членів ЄС; чи проблеми, що накопичилися в європейському соціумі, будуть підштовхувати країни-члени до інтеграції, а також більшої уваги до співпраці з третіми державами. При цьому для Іспанії (та сусідньої Португалії) наявність особливих політичних та економічних відносин з країнами Латинської Америки і Карибського басейну очевидно будуть займати важливе місце у зовнішній політиці.

Існують і інші серйозні зовнішні виклики, які можуть загострити проблеми всередині Іспанії. Зокрема, це і сучасна зовнішньоекономічна політика США, вихід китайської торгової і інвестиційної експансії на глобальний рівень (що особливо важливо для Іспанії, оскільки активізація китайського бізнесу в Латинській Америці та Північній Африці створює підвищений конкурентний тиск для іспанських ТНК), подальший розвиток подій на Близькому Сході тощо. Останній фактор важливий для Іспанії не просто як країни Європейського Союзу, що зіткнулася з міграційною кризою, а як для держави, що безпосередньо межує з арабською державою (Марокко).

Водночас невизначеність розвитку зовнішньої політики Іспанії пов'язана не тільки із зовнішніми викликами. У самому іспанському суспільстві немає консенсусу щодо оптимального майбутнього суспільно-політичного устрою країни. Більш того, окремі політичні сили починають ставити під сумнів навіть завоювання демократичної трансформації останньої чверті ХХ століття. Іспанії необхідно реформувати соціальний сектор, щоб він забезпечував гідний рівень життя громадянам, але не був при цьому гальмом для інноваційного розвитку країни, не заважав посиленню конкурентних позицій іспанського бізнесу в світовому господарстві. Крім того, Іспанія має суттєві проблеми з адекватним реагуванням на нові виклики технологічного розвитку.

Тому в таких умовах урядом Іспанії було розроблено нову державну зовнішньополітичну стратегію на 2021-2024 рр. Розробку нового напрямку міжнародної дипломатії та зовнішньої політики Іспанії здійснював коаліційний уряд Іспанської соціалістичної робочої партії та партії «Ми можемо!» на чолі з прем'єр-міністром Педро Санчесом [47].

Текст нової державної зовнішньополітичної стратегії Іспанії розміщено на 100 сторінках, де описано досить похмуру картину глобального сценарію, в якому концепція багатосторонності перебуває в кризі. «Ми живемо у більш нестабільному і фрагментованому світі, який має тенденцію породжувати дві протилежні тенденції: зовнішню силу роз'єднаності, що характеризується зростанням популізму та ізоляціоністських націоналізмів, і внутрішню силу з інклюзивними відповідями на глобальні виклики», – йдеться в документі. У цьому контексті Іспанія сподівається, що політика, заснована на «реформованому і посиленому багатосторонньому підході», набуде додаткової актуальності на міжнародній арені.

Публікація зовнішньополітичного документа відбулася 21.01.2021 р., відразу після інавгурації нового президента США Джо Байдена. Це було спеціально заплановано, оскільки контакти між лівою командою Санчеса та правою адміністрацією экс-президента США Дональда Трампа відбувалися не так часто. Спільних тем у Мадрида та Вашингтона майже не спостерігалось. Більш того, президентство Трампа швидше негативно позначилося на іспано-американських відносинах. Однак Мадрид впевнений, що при адміністрації Байдена Іспанія, як і ЄС у цілому, зможе поліпшити взаємини із США у сфері політики, дипломатії, економіки та в соціально-гуманітарній сфері.

Очевидно, що на створення нової іспанської зовнішньополітичної доктрини вплинула і глобальна фінансово-економічна криза, спровокована розвитком світової пандемії коронавірусної інфекції COVID-19. Адже Іспанія виявилася в числі лідерів за кількістю інфікованих вірусом [47].

Крім того, нова зовнішньополітична стратегія проголосила політику мультилатералізму при вибудовуванні міжнародних економічних відносин.

Подібна ідея полягає в організації та формуванні рівноправних дипломатичних і зовнішньоекономічних відносин з усіма державами світу. В іспанському уряді наголосили, що мультилатералізм був незаслужено відсунутий «на другий план» популістами і радикалами як зліва, так і справа. І єдиною відповіддю на глобальні виклики може бути тільки міжнародна кооперація та тісна співпраця на взаємовигідних умовах.

Важливе місце в новій дипломатичній стратегії займають два провідних актора міжнародних відносин – ЄС і США. Європа, Брюссель, Лондон – це основні партнери й союзники Іспанії. Згідно із зовнішньополітичною доктриною, Іспанія має намір ще більше й активніше поглиблювати співпрацю і партнерство з європейськими країнами. Міністерство закордонних справ Іспанії наголосило, що позиція «Більше Європи» є пріоритетною для Мадрида на найближчі чотири роки. Як наголошується в документі, ЄС повинен займати лідируючу роль у системі сучасних міжнародних відносин. Іспанія буде заохочувати «більш федеральний Європейський Союз» з більшою стратегічною автономією, компетентністю в більшій кількості областей політики та великою кількістю питань, які можуть бути схвалені кваліфікованою більшістю, а не одноголосним голосуванням. Іспанія буде відігравати активну роль у Конференції щодо майбутнього Європи, на якій будуть розглядатися необхідні для ЄС реформи, а також заохочувати процес інтеграції [47]. Також варто відзначити, що Іспанія повинна займати одну з провідних ролей всередині ЄС. Для цього необхідно підвищувати ефективність демократичних і економічних інститутів країни. Великі надії покладаються на 2023 рік, коли Мадрид займе пост держави-голови Ради ЄС. Документ закликає до консолідації постійних інструментів спільного вирішення боргових проблем і до створення Європою власних ресурсів, а також до гармонізованої податкової системи, яка покладе край конкуренції всередині ЄС.

США також займають важливе місце в системі міжнародних відносин Іспанії. Адміністрація Байдена названа командою, що «вселяє великий

оптимізм». Іспанія має намір вибудувати двосторонні відносини з Вашингтоном у період роботи демократичної адміністрації. Крім того, акцент зроблений на впровадження нових економічних і торговельних угод між двома країнами, збільшення товарообігу та зміцнення двосторонніх ринкових відносин. Адміністрація Байдена «відкриває більш оптимістичний сценарій» і «можливість, яка повинна бути використана». Іспанія хоче «розширити порядок денний двосторонніх відносин в економічній та торгівельній сферах» і буде прагнути до «скасування несправедливих односторонніх торгових заходів», посиляючись на тарифи на оливкову олію і вино [47]. Існуюче співробітництво з оборонних питань має бути збережене. Також уряд Іспанії має намір відкрити Інститут Сервантеса в Лос-Анджелесі, доповнивши його філіями в Нью-Йорку, Чикаго і Нью-Мексико.

Іспанська лівоцентристська газета El País, яка традиційно симпатизує соціалістам, вже встигла назвати новий дипломатичний курс «феміністською зовнішньою політикою» та «гуманітарною дипломатією». Прем'єр-міністр Іспанії відомий активною підтримкою гендерної рівності та прав жінок. У його уряді політики-жінки представляють більшість. Глава уряду Іспанії не став зраджувати своїм поглядам і при визначенні напрямів роботи Міністерства закордонних справ Іспанії. Тепер на дипломатичній службі близько 28% працівників будуть жінками. Крім того, в тексті стратегії згадується про те, що Іспанія затвердить феміністську зовнішньополітичну стратегію, спрямовану на включення гендерних питань «в усі сфери зовнішньої діяльності», і вона буде «служити прикладом», заохочуючи більш широку участь жінок у зовнішній діяльності Іспанії. Крім того, Іспанія очолить ініціативи щодо заохочення різноманіття, «зокрема прав ЛГБТ і прав всіх громад, які перебувають у несприятливих умовах або піддаються дискримінації» [47].

Звичайно, особливе місце в новій стратегії відведено і Латинській Америці. Іспанія історично має міцні зв'язки з американськими державами. Як і раніше, відзначена провідна роль Іспанії в налагодженні діалогу між ЄС і країнами Латинської Америки і підтримає укладення угоди з торговим блоком

Меркосур. Також наголошується на продовженні розвитку програм культурного обміну. Планується збільшення інвестиційних потоків із боку Мадрида і з боку провідних держав Латинської Америки – Чилі, Аргентини, Бразилії, Уругваю та інших. Відзначається, що Іспанія має намір домагатися поліпшення відносин з Кубою. У Венесуелі «пріоритетом буде відновлення демократичних меж і надання підтримки в подоланні політичної та гуманітарної кризи».

У документі також вказується, що Іспанія підтримує міграційну політику Євросоюзу і виступає проти незаконних мігрантів та мігрантів-злочинців. Іспанія підтримує європейську систему імміграції та надання притулку, засновану на принципах солідарності та рівній спільній відповідальності. Вона хоче бачити «комплексне управління кордонами», політику нульової терпимості до контрабандних схем і створення «безпечних, регулярних і упорядкованих каналів міграції».

Новою стратегією підтверджується прихильність Іспанії принципам Організації Об'єднаних Націй, а також готовність Мадрида приступити до роботи в Раді ООН з прав людини. Іспанія має намір подати заявку на участь в Раді на період 2025-2027 рр.

Крім того, у новій зовнішньополітичній доктрині зачіпається проблема зміни клімату. Відзначається, що Мадрид готовий разом із міжнародним співтовариством боротися з кліматичними катаклізмами. Іспанія хоче керувати угодами зі зміни клімату з «кліматичною дипломатією». Вона буде заохочувати створення міжнародної коаліції по «зеленому» водню (виробництво водню з води) і візьме на себе зобов'язання щодо захисту біорізноманіття.

Іспанія буде підтримувати зусилля Європейської комісії щодо створення основ «Європейського союзу охорони здоров'я», а також реформування і зміцнення багатосторонніх глобальних установ, таких як Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ).

Також порушена проблема Західної Сахари і взаємин між Іспанією і Марокко. Пріоритетом Іспанії щодо її колишньої колонії є «сприяння зусиллям ООН по досягненню політичного врегулювання конфліктів в регіоні відповідно до міжнародних параметрів». Останнім часом діалог між Мадридом і Рабатом налагоджується, вирішення питання територіальних розбіжностей можливо шляхом мирних переговорів, включаючи тему Сеути і Мелільї. Більш того, Іспанія має намір дотримуватися принципів ООН при вирішенні проблеми статусу Західної Сахари [47].

Іспанія буде прагнути до «більш збалансованих відносин» з Китаєм, особливо з економічних питань, уникаючи «динаміки конфронтації». Вона буде заохочувати стратегічні відносини через ЄС, не ігноруючи «чіткі елементи суперництва з точки зору цінностей та інтересів», особливо з питань прав людини і недобросовісної конкуренції.

У документі зберігається зобов'язання виділяти 0,5% валового внутрішнього продукту Іспанії на допомогу з метою розвитку. Буде прийнятий новий закон про міжнародне співробітництво з метою сталого розвитку, а Іспанське агентство з міжнародного співробітництва буде реформоване.

Ще один важливий пункт у зовнішній політиці Іспанії – Гібралтар. 31 грудня 2020 р. Іспанія і Великобританія досягли угоди щодо статусу заморської території Лондона. Іспанський і британський уряди погодили питання про перетин кордону громадянами ЄС і Британії: після Брекзиту Шенген буде всебічно застосовуватися і до Гібралтару. Сторони дійшли згоди після консультацій прем'єра Санчеса з экс-главою Євроради Дональдом Туском [47].

Таким чином, нова зовнішньополітична стратегія Іспанії спрямована на зміцнення позицій Мадрида в сучасній системі міжнародних відносин. Модернізована іспанська дипломатична доктрина посприяє інтеграції Іспанії в загальноєвропейський політичний та економічний простір, а також посилить глобалістські тенденції в зовнішній політиці Іспанії.

Для того, щоб оцінити найближчі перспективи розвитку зовнішньої політики Іспанії, необхідно проаналізувати особливості її зовнішньої торгівлі (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Показники зовнішньої торгівлі Іспанії протягом 2015-2020 рр. [100]

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Імпорт, млрд дол.	305,3	302,9	341,4	391,1	375,5	329,7
Експорт, млрд дол.	278,1	283,8	311,6	346,1	337,2	312,1
Темп приросту імпорту порівняно з попереднім роком, %	-13,1	-0,8	12,7	14,5	-3,9	-12,8
Темп приросту експорту порівняно з попереднім роком, %	-12,1	2,1	9,8	11,1	-2,6	-7,5

Сукупний експорт з Іспанії склав 312 млрд дол. у 2020 році. Скорочення поставок товарів з Іспанії у вартісному вираженні склало 7,45% У порівнянні з 2019 роком: експорт товарів зменшився на 25 млрд дол. (у 2019 році з Іспанії було поставлено товарів на суму 337 млрд дол).

Основними напрямками експорту товарів з Іспанії в 2020 році були (рис. 3.1):

- Франція – 15,4% (48 млрд дол.);
- Німеччина – 10,8% (33 млрд дол.);
- Італія – 7,5% (23 млрд дол.);
- Португалія – 7,25% (22 млрд дол.);
- Великобританія – 6% (18,7 млрд дол.);
- Нідерланди – 3,32% (10,3 млрд дол.);
- інші країни Європи – 4,56% (14,2 млрд дол.);
- США – 4,47% (13,9 млрд дол.);
- Китай – 2,99% (9,33 млрд дол.);
- Марокко – 2,7% (8,43 млрд дол.).

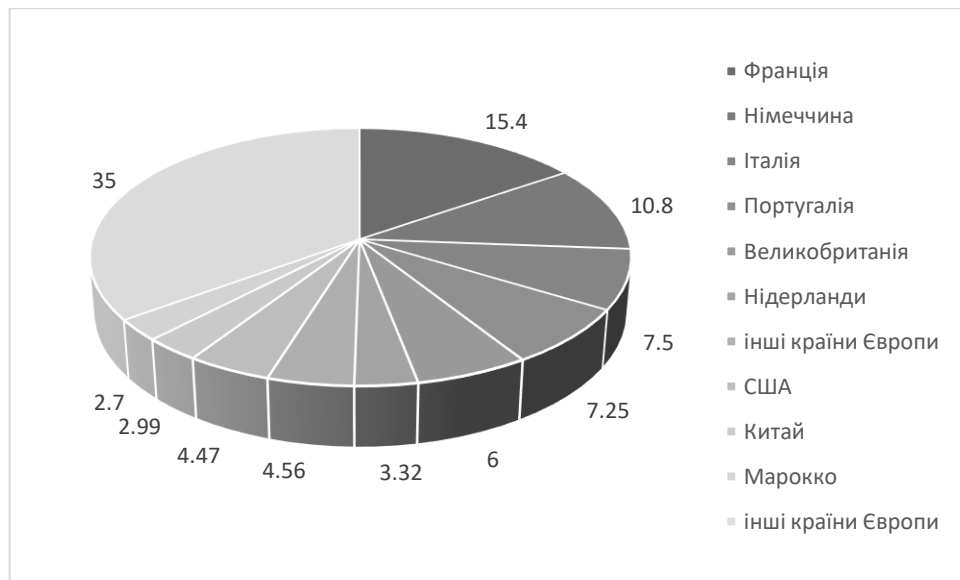

Рис. 3.1. Географічна структура експорту Іспанії [100]

Найбільшими торговельними партнерами по імпорту товарів в Іспанії в 2020 році стали (рис. 3.2):

- Німеччина – 11,8% (39 млрд дол.);
- Китай – 10,1% (33 млрд дол.);
- Франція – 9,88% (32 млрд дол.);
- Італія – 6,16% (20 млрд дол.);
- Нідерланди – 4,37% (14,4 млрд дол.);
- Португалія – 3,72% (12,2 млрд дол.);
- Великобританія – 3,24% (10,6 млрд дол.);
- Бельгія – 2,39% (7,9 млрд дол.);
- інші країни Європи – 5,92% (19,5 млрд дол.);
- США – 4,86% (16 млрд дол.).

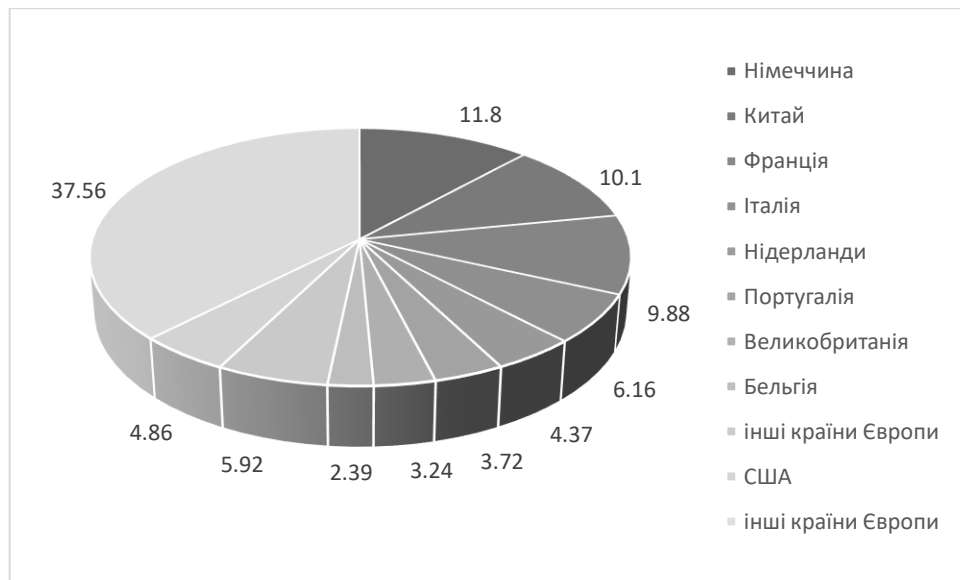

Рис. 3.2. Географічна структура імпорту Іспанії [100]

Як бачимо, основними торговельними партнерами Іспанії є європейські країни, на які припадає 55% експорту та 48% імпорту Іспанії. Тобто, виходячи із нової стратегії зовнішньої політики Іспанія та беручи до уваги результати аналізу її зовнішньоекономічного співробітництва, можна припустити, що і надалі основним партнером Іспанії залишиться ЄС, при цьому будуть розвиватися відносини із США та Північно-африканським та Азійським регіонами.

Розглядаючи напрями зовнішньої політики Іспанії, необхідно розглянути перспективні можливості українсько-іспанських відносини.

Характерною ознакою сучасних українсько-іспанських зв'язків є досить високий рівень взаєморозуміння в політичній, торговельно-економічній, науково-технічній, військово-технічній та гуманітарній сферах. Схожість підходів щодо актуальних міжнародних питань, відсутність гострих проблем у двосторонніх відносинах, наявність значного потенціалу співпраці створюють необхідні передумови для прогресивного, поступального розвитку стратегічної взаємодії України з Іспанією [58].

Незважаючи на те, що Україна та Іспанія географічно знаходяться досить далеко одна від одної, проте між ними існують досить активні

торговельні відносини. Підтвердженням цього стала ратифікація Іспанією Угоди про вільну торгівлю України з ЄС. Угода була розглянута й затверджена палатами іспанського парламенту і королем Філіпом VI.

Оцінюючи перспективи подальшого економічного співробітництва України та Іспанії, слід особливу увагу приділити двом ключовим проблемам. По-перше, перспективи економічної взаємодії України з Іспанією залежать насамперед від раціональності експортної політики України. Це має бути ядром усієї зовнішньоекономічної політики країни. Щоб бути ефективною, вона має будуватися на принципі селективного розвитку на базі використання конкурентних переваг, які економіка України має сьогодні й якими може володіти в майбутньому, з урахуванням специфічних потреб і вимог європейського ринку. У результаті реалізації експортної політики має відбутися суттєве збільшення питомої ваги країн Західної Європи, у тому числі Іспанії, в експорті України.

Експортна діяльність є важливим чинником оздоровлення умов життя у країні. Проте проблема експортного потенціалу України полягає в тому, що країна є переважно експортером продукції чорної металургії та інших товарів з невисоким рівнем доданої вартості і є неконкурентоспроможною на ринку високотехнологічних товарів. Як наслідок, це робить Україну малоперспективним партнером для регіональної інтеграції як на Заході, так і на Сході.

Покращення конкурентних позицій України на етапі переходу до посткризового відновлення має відбуватися не шляхом хаотичного «латання дірок», а здійснюватися на засадах системного подолання критичних відставань і загроз, одночасно з просуванням до більш високих стадій розвитку за класифікацією Всесвітнього економічного форуму, через впровадження комплексних заходів, спрямованих на створення та ефективну реалізацію реальних конкурентних переваг [58].

Основними стратегічними орієнтирами співпраці України та Іспанії мають бути:

- співробітництво у сфері безпеки й оборони;
- співробітництво у сфері енергетики;
- співпраця в секторі сільського господарства;
- співпраця у сфері культури, освіти та міжособистісних контактів.

Європейська інтеграція для України є шляхом покращення і модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій та новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, забезпечення вільного руху всередині інтеграційного об'єднання кваліфікованої робочої сили, факторів виробництва, товарів, послуг, виходу на єдиний спільний ринок. Проте для цього українському уряду необхідно розробити економічну стратегію, яка передбачала вирішення таких проблем, як:

- підтримування передових позицій у наукових дослідженнях і технологіях як пріоритетних напрямів (ядерна енергетика, нанотехнології, авіа-, ракетно- та суднобудування, новітнє матеріалознавство тощо) шляхом створення потужних об'єднань вітчизняних підприємств однієї галузі, а також розвитку виробничої кооперації з відповідними підприємствами ЄС;

- входження в глобальний оборот високотехнологічної продукції та технологій;

- спеціалізація з надання інтелектуальних послуг у галузі фундаментальних і прикладних наукових досліджень і професійної освіти.

Механізм реалізації зовнішньоекономічної політики України щодо Іспанії повинен охоплювати комплекс договірно-правових інструментів як багатостороннього (Україна, Іспанія, інші країни ЄС), так і двостороннього характеру, включаючи договори про взаємний захист і заохочення інвестицій, про допомогу в правових питаннях, про запобігання подвійному оподаткуванню, про захист інтелектуальної власності, щодо розвитку співробітництва у сферах науково-технічної, енергетичної, сільськогосподарської, промислової політики, політики розвитку транспорту та зв'язку, охорони довкілля, співробітництва в галузі інформації.

Іншим важливим блоком цього механізму повинна бути належна інституційна основа співробітництва. Вона має включати не лише міждержавні економічні структури (торгово-промислові палати, спільні комісії), а й ряд секторальних органів для налагодження ефективного співробітництва з окремих напрямів.

Використання Україною всіх переваг від підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС вимагає чіткого визначення пріоритетів у розвитку міжнародного науково-технічного та виробничого співробітництва з Іспанією. Іспанія дотримується курсу на стимулювання промислових інновацій, а також розбудову економіки на засадах сталого розвитку [58].

Україні слід активізувати міжнародний діалог щодо ефективного використання іспанського досвіду в розбудові власних наукоємних, інноваційно орієнтованих і високотехнологічних виробництв, а також залучення інвестицій у найбільш перспективні з точки зору міжнародного співробітництва галузі української промисловості.

Для зміцнення торгівлі між Україною та Іспанії необхідно дотримуватися європейських економічних, політичних, соціальних і культурних правил і стандартів, лібералізації економіки, поліпшення ділового клімату, подолання корупції, вдосконалення податкової системи, розвиток фінансових інститутів, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на основі інноваційного розвитку.

Для України нині важливо не лише розширювати географічну структуру українського експорту, а й мати якісну товарну структуру. Зокрема, для підтримки вітчизняного експорту традиційних товарних груп (метало- та агропродукція, товари машинобудівної та хімічної промисловості) необхідним є створення дієвої державної політики інноваційного розвитку вітчизняної промисловості. На сьогодні говорити про збільшення частки високотехнологічних товарів у загальному промисловому експорті та розширення географічної структури експорту таких товарів не є можливим.

Серед головних причин – відсутність інноваційної моделі розвитку та дефіцит фінансових ресурсів.

У розвинених країнах бюджетні кошти є найважливішим фінансовим інструментом науково-технічної політики, у багатьох країнах держава бере на себе від 20% до 50% національних наукових витрат. В Україні ж основним джерелом фінансування інноваційної діяльності досі залишаються власні кошти підприємств.

Зважаючи, що інвестиційна взаємодія України з Іспанією є вкрай слабкою, необхідним є як безпосереднє включення України в іспанські потоки капіталів, насамперед інвестиційні, так і активізація зусиль на включення країни у європейські проекти, ініційовані та впроваджувані Іспанією.

Українська сільгосппродукція, металеві вироби тощо відіграють важливу роль у торговельних відносинах між нашими країнами. В Іспанії особливим попитом користуються українські вироби з деревини, граніт, цемент, інструментальні вироби, азотні добрива. Як країна зі значним потенціалом у сільськогосподарській галузі, Україна знаходиться серед лідерів із постачання зернових на іспанський ринок, продовжує збільшувати обсяги експорту продукції олійно-жирової промисловості, яка відіграє важливу роль у товарообігу [58]. Серед інших важливих експортних позицій українських підприємств на іспанський ринок слід відмітити такі природні копалини, як вугілля та глина.

Незважаючи на скрутне фінансово-економічне становище, Україна має низку технологічних і науково-виробничих можливостей, які становлять інтерес для Іспанії в контексті потреб розвитку передових галузей її економіки, а також реалізації важливих стратегічних проектів у різних сферах. Взаємні економічні санкції України та РФ суттєво звужують можливості українського експорту в Росію і вимагають пошуку нових ринків збуту для літакобудівної, машинобудівної продукції, продукції військового та подвійного призначення. У цьому контексті потрібно скористатися вже напрацьованим досвідом

військово-технічного співробітництва між Іспанією та Україною задля його активізації і переформатування відповідно до сучасних умов.

Між Іспанією та Україною існують можливості подальшого розвитку співпраці в суднобудівній галузі, машинобудуванні, виробництві елементів сонячної енергетики, хімічній і металургійній промисловості, туристичній сфері, сільському господарстві, тощо.

Існують перспективи для нарощування Україною експорту транспортних послуг, зокрема, у сфері морських і автомобільних перевезень, туризму, наданні консультаційних послуг, пов'язаних з реалізацією в Україні іспанських інвестиційних проектів.

З огляду на досвід іспанських підприємств і наявність значних трудових резервів в Україні, існує можливість розвивати надання послуг у сфері інфраструктури: будівництво підземної та наземної міської транспортної мережі, аеропортів, міжміських високошвидкісних поїздів, тунелів, автомобільних доріг, впровадження широкомасштабних проектів урбанізації, меліорації, прокладання ліній електропередач.

Одним із пріоритетів у торговельно-економічних відносинах України з Іспанією є нарощування обсягів взаємних інвестицій, що може бути досягнуто у тому числі шляхом активізації участі іспанських компаній в приватизації в Україні.

У суднобудуванні можливим є інтерес іспанської сторони до зведення українськими підприємствами корпусів морських суден різноманітного дедвейту і призначення (для ліхтерів, танкерів, риболовецьких суден тощо).

Перспективним напрямом співробітництва між Іспанією та Україною є енергетика (використання альтернативних джерел енергії, зокрема, вітряної і сонячної, біопалива, модернізація електростанцій, участь іспанських підприємств в проектах з модернізації української ГТС і будівництві терміналів ЗПГ, будівництва і реконструкції магістральних і міждержавних електричних мереж), транспорт (будівництво та ремонт швидкісних залізничних магістралей і поїздів, постачання вагонів і обладнання,

реконструкція портів, аеропортів, доріг), будівництво готелів та інших інфраструктурних об'єктів, туризм тощо [58].

Задля підвищення експорту продукції на ринок Іспанії українські підприємства повинні активніше брати участь в спеціалізованих міжнародних виставках в Іспанії, формувати комерційні підприємницькі місії (під егідою Торгово-промислової палати України), проводити в Іспанії і Україні спільні бізнес-форуми, обмінюватися інформацією стосовно комерційних і інвестиційних пропозицій.

У контексті активізації міжрегіональної співпраці українські регіони повинні активніше брати участь у розвитку співробітництва з іспанськими автономіями, оскільки значна частка українського експорту формується саме на регіональному рівні, де існують численні можливості для розвитку взаємовигідної торговельно-економічної співпраці. Існують перспективи розвитку договірно-правової бази в цій сфері.

Одним з основних механізмів збільшення товарообігу і розвитку інвестиційної співпраці між Іспанією та Україною є діяльність українсько-іспанської Змішаної Міжурядової Комісії економічного та промислового співробітництва.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного в дипломній роботі комплексного дослідження особливостей зовнішньополітичних пріоритетів Іспанії на сучасному етапі можна зробити такі висновки.

Зовнішня політика Іспанії має багатоаспектний характер. Іспанії вдалося досягти високої залученості в міжнародній активності, що має важливе значення для світової політики в цілому. Сучасна зовнішня політика Іспанії сконцентрована на різних дипломатичних напрямках, що обумовлено її історичним минулим і колоніальним періодом, це дало змогу Іспанії отримати значний культурно-політичний вплив на величезні за масштабами території, порівнювані, наприклад, із впливом Сполученого Королівства. Ключові напрями зовнішньополітичної активності Іспанії переважно зосереджені в трьох напрямках: Європейський Союз, Латинська Америка та країни південної частини Середземномор'я. Наразі Іспанія має дипломатичні відносини майже з усіма країнами світу, які є учасниками Організації Об'єднаних Націй та мають визнання з боку провідних країн.

Іспанія підписала Договір про приєднання до ЄС 12 червня 1985 р. та увійшла до європейських інституцій 1 січня 1986 р. З моменту вступу до Європейського Союзу в 1986 році були сформовані основні пріоритети зовнішньої політики Іспанії. Європейський Союз є природною основою політичного й економічного розвитку країни. Іспанія реалізує основні політики та пріоритети зовнішньої політики Європейського Союзу, які дозволяють країні вчасно відповідати на виклики й реагувати на потреби.

Вступ Іспанії в ЄС сприяв системній трансформації внутрішньої економіко-соціальної моделі країни і її перебудові відповідно до європейських стандартів, модернізації іспанської економіки, її інноваційному розвитку за рахунок використання переваг міжнародної співпраці. Країна вийшла з політичної ізоляції та долучилася до європейського інтеграційного процесу, змогла стати впливовою європейською державою з міжнародними інтересами.

Водночас Іспанія намагається протидіяти зовнішньополітичним амбіціям регіонів і намірам окремих автономних утворень створити власну державність.

Важливим для Іспанії є розширення співпраці між країнами ЄС. Конвергенція економічних і політичних процесів є одним із пріоритетних напрямів діяльності Іспанії в ЄС уже довгий час через можливість спільного вирішення проблем та розвитку певних галузей економіки (наприклад, інноваційного виробництва), а також відображенням прагнення зменшити сепаратистські настрої всередині країни, які останнім часом посилились. Можливість уряду Іспанії впоратися з каталонським і баскським сепаратизмом можна назвати одним із визначальних чинників її участі в прийнятті рішень у рамках усього Європейського Союзу, так як здатність вирішити конфліктні ситуації всередині держави вплине на політичний авторитет Іспанії в очах європейських колег і визначить подальшу роль країни в інтеграційному угрупованні.

Нині Іспанія виступає з пропозиціями щодо реформування економічної складової ЄС, прагне до зближення європейських держав, а також готова виробляти заходи з питань міграції з Африки і Близького Сходу та боротьбі з тероризмом, який є однією з головних загроз для більшості європейських країн. Зміцнення іспанської економіки сприяє більшій її залученості в економічні процеси ЄС, а політичний розвиток дозволяє Іспанії активно включатися у вирішення загальноєвропейських питань, зокрема, у рамках «великої четвірки». Нині Іспанія ще не вирішила всіх внутрішніх проблем: потребують розв'язання питання відносно каталонського й баскського сепаратизму та внутрішньополітичного курсу. Однак можна стверджувати, що наразі спостерігається прогрес Іспанії як актора європейської політики й економіки.

Крім європейського напрямку, об'єктом зовнішньої політики є країни Північної Африки, адже іспанська територія простягається і на африканські землі, де знаходяться два міста-анклави Іспанії – Сеута і Мелілья, а колишні

колоніальні зв'язки Іспанії з Африкою в ХХІ ст. набувають ознак партнерського співробітництва.

Іспанія відіграє одну з ключових ролей у складному процесі побудови діалогу та співпраці з регіоном Середземномор'я, спрямованому на зміцнення миру, стабільності та процвітання його учасників. Багато важливих ініціативи були ініційовані саме Іспанією для зміцнення ролі країни в ЄС, а також для вирішення національних проблем безпеки.

В Іспанії спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги незалежної експертної думки, впливу політичних партій і громадських організацій на реалізацію зовнішньої політики. Представляючи собою союз наукової та політичної еліти країни, іспанська модель науково-дослідних організацій, засобів масової інформації, громадської думки ставить перед собою мету вплинути на державну зовнішню політику. Завдяки суспільно-політичній дискусії, яку започаткували іспанські аналітичні центри, новими напрямками зовнішньої політики в ХХІ ст. стали Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Африка на південь від Сахари, розширився порядок денний у рамках міжнародного співробітництва, збільшилася роль «м'якої сили» та публічної дипломатії, з'явилася зовнішня культурна політика. На базі розробок науково-дослідних центрів була сформульована державна політика з просування іспанського бренду – «Марка Іспанія», та розроблені положення найважливіших зовнішньополітичних документів – Закону про державну зовнішню політику і зовнішньополітичну службу, Стратегії національної безпеки 2011 і 2013 років, Стратегії зовнішньої політики 2014 р., проведена реформа центрального апарату Міністерства закордонних справ Іспанії.

Зауважимо, що в іспанській зовнішній політиці політичні партії дотримуються спадкоємності, здійснюючи лише незначне коригування. Як правило, це стосується переважання атлантизму або європейської спрямованості.

Урядом Іспанії було розроблено нову державну зовнішньополітичну стратегію Іспанії на 2021-2024 рр. Важливе місце в новій дипломатичній

стратегії займають два провідних актора міжнародних відносин – ЄС і США. Європа, Брюссель, Лондон – це основні партнери і союзники Іспанії. Згідно із зовнішньополітичною доктриною, Іспанія має намір ще більше й активніше поглиблювати співпрацю і партнерство з європейськими країнами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова В. І. Політичні відносини між Іспанією та США у постбіполярний період. Молодий вчений. 2020. № 3(2). С. 304-308.
2. Аллес П. Союз Середземномор'я: державна і регіональна політика. Известия Иркутской государственной экономической академии. 2016. Т. 26. № 2. С. 266-273.
3. Анিকেєва Н. Е Основні напрями зовнішньої політики Іспанії уряду Народної партії М. Рахоя. Вестник МГЛУ. Випуск 24 (710). 2014 С. 479-486
4. Анিকেєва Н. Е. Зовнішня політика Іспанії в кінці ХХ – початку ХХІ століття. М.: МГІМО Університет, 2016. С. 269-270.
5. Анিকেєва Н. Е. Барселонський процес: створення Союзу для Середземномор'я. Ібероамериканські тетради. 2017. Випуск 1(15). С. 12-19.
6. Анিকেєва Н. Е Іспанія: основні результати 2018 року 2019. URL:<https://mgimo.ru/about/news/experts/ispaniya-osnovnye-itogi-2018-goda/>
7. Балабан Р. В. Україна – не Іспанія. Акценти соціально-політичного порівняння. Р. В. Балабан. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2014. Вип. 2. С. 120-135.
8. Бжезинський Зб. Останній суверен на розпутьї. Незалежна газета. 2006.
9. Богатуров А., Косолапов Н., Хрусталева М. Очерки теорії і методології політичного аналізу міжнародних відносин. М.: Московський робітник, 2002. 390 с.
10. Бойко Н. І. "Іспанське питання" на Потсдамській конференції та в Організації Об'єднаних націй. Н. І. Бойко. Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. 2016. Вип. 24. С. 259-265.

11. Бойко Н. Зовнішня політика франкістської Іспанії у роки другої світової війни: історіографія питання. Історичні і політологічні дослідження. 2017. № 2. С. 98-110.
12. Буторина О. В. Европейский Союз после кризиса: упадок или возрождение? Вестн. МГИМО-Университета. 2013. № 4 (31). С. 751-780.
13. Ватаманюк А. В. Кількісна характеристика біженців з африканських країн в Іспанії. Молодий вчений. 2020. № 8(2). С. 215-218.
14. Великобритания и Испания уладили спор о статусе Гибралтара. URL: <https://www.dw.com/ru/velikobritanija-i-ispnija-uladili-spor-o-statuse-gibraltara/a-56106281>
15. Вітман К. М. Сецесія Каталонії як невдала спроба дезінтеграції Іспанії. Актуальні проблеми політики. 2017. Вип. 60. С. 95-105
16. Годлевська В. Ю. Конституція Іспанії 1978 року та її значення для зміцнення сил демократії. Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. 2005. Вип. 9. С. 389-395.
17. Годлевська В. Ю. Демократизація Іспанії: розв'язання національно-регіональної проблеми. Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. - 2007. Вип. 12. С. 268-272.
18. Годлевська В. Ю. Місце та роль опозиції на першому етапі демократизації іспанського суспільства (1975-1978 рр.). Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. 2008. Вип. 13. С. 313-318.
19. Годлевська В. Ю. Парламентські вибори 1982 року та початок консолідації демократії в Іспанії. Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. 2010. Вип. 18. С. 281-285
20. Годлевська В. Загальнонаціональні вибори 1986 р. в Іспанії – безперервність змін. Емінак. 2016. № 1(3). С. 86-92.

21. Демчук П. О. Міжнародні відносини та проблеми євроатлантичної інтеграції. К. : ППП, 2004. 252 с.
22. Договора Европейского Союза. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/decision-making/treaties_en
23. Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Королівством Іспанія : Міжнародний договір від 9 лютого 1994. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
24. Журавлев А. Параметры эффективности внешней политики в зарубежной библиографии. URL: www.intertrends.ru/twelfth/006.htm
25. Зубенко В. В. Глобализация мировой экономики: вызовы и ориентиры : монография. М. : Дашков и К, 2012. 320 с.
26. Испания пригрозила выйти из ЕС. URL: <https://point.md/ru/novosti/v-mire/ispaniia-prigrozila-vyiti-iz-es>
27. Казакова О. М. Форми та методи державної пропаганди в Іспанії за часів режиму Ф. Франко. Гілея: науковий вісник. 2020. Вип. 158(1). - С. 31-35
28. Кальченко Т. В. Глобальна економіка : навчальний посібник. К. : КНЕУ, 2009. 364 с.
29. Карданова М.Л. Латинская Америка как сфера интересов различных государств. Вестник Пятигорского государственного лингвистического университета. 2015. 43 с.
30. Карпо В. Л., Нечаєва-Юрійчук Н. В. Інформаційна складова дезінтеграційних процесів в Іспанії та у Великій Британії: порівняльні аспекти. Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент. 2019. Т. 7. С. 142-154.
31. Князева Д. Правове регулювання трудових міграційних потоків між Україною та Королівством Іспанія. Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. 2012. Т. 17, Вип. 1-2. С. 205-211.
32. Косяк Е.В. Концептуальные основы и приоритеты внешней политики Испании в контексте формирования полицентричной системы

международных отношений (2000-2014 гг). Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Специальность 07.00.15 – История международных отношений и внешней политики. Москва: Российский университет дружбы народов (РУДН), 2015. 240 с.

33. Корольчук Л. В. Активізація транскордонного співробітництва регіонів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. Національна академія наук України, Інститут регіональних досліджень. Луцьк, 2008. 203 с.

34. Кошій Ю. В. Проблема Гібралтару в міжнародних відносинах (1956 – 2006 рр.) : автореферат дис ...канд.. істор. наук. Київ, 2011. 19 с.

35. Курілов Ю. Ю. Децентралізація влади в Іспанії: самоврядування, регіоналізація та податки. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2018. Т. 29(68), № 5. С. 120-129

36. Литовченко К. Г. Трансформація лівого флангу політичного спектру в Іспанії: стрімкий зліт Подемос. Гілея: науковий вісник. 2018. Вип. 134. С. 392-395.

37. Мальський М., Мацяк М. Теорія міжнародних відносин : підручник. 3-тє вид. К.: Знання, 2007. 461 с.

38. Матлай Л. С. Членство Іспанії в Організації Об'єднаних Націй (1955-2015 рр.). Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2015. Вип. 42. С. 279–282.

39. Матлай Л. Іспанія в Європейському Союзі (1986-2016 рр.). Емінак. 2017. № 3(2). С. 103-107.

40. Матлай Л. Зовнішньополітична діяльність регіонів Іспанії (на прикладі Країни Басків і Каталонії). Емінак. 2017. № 4(1). С. 87-92

41. Матлай Л. С. Європейська інтеграція та європеїзація Іспанії: історичний, політичний та дипломатичний досвід (1977–2017 рр.). Політикус. 2017. Вип. 4. С. 117-120

42. Матлай Л. Дипломатична служба Іспанії у новому тисячолітті. Humanitarian vision. 2017. Vol. 3, Num. 1. С. 31-36.

43. Матлай Л. Азійсько-Тихоокеанський напрям зовнішньополітичного курсу Іспанії за урядових кабінетів Х. М. Аснара (1996-2004 рр.). Емінак. 2017. № 1(2). С. 53-57

44. Матлай Л. Зміна урядового кабінету в Іспанії (2018 р.): початок нового транзиту чи поглиблення політичної кризи? Емінак. 2018. № 4(1). С. 111-11

45. Матлай Л. С. Іспанський зовнішньополітичний менталітет. Гілея: науковий вісник. 2018. Вип. 138(3). С. 71-74.

46. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія. Львів : ІРД НАН України, 2004. 395 с..

47. Новая внешнеполитическая стратегия Испании 2021–2024. URL: <https://russiancouncil.ru/blogs/leonid-pasternak/novaya-vneshnepoliticheskaya-strategiya-ispanii-20212024/>

48. Павлишена Ю. В. Джерела про характер, особливості та типологію внутрішньополітичної діяльності іспанського франкістського режиму (1939 – 1975 рр.). Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. 2005. Вип. 9. С. 385-389

49. Посол Іспанії: Україна у будь-якому разі підпише Угоду про асоціацію з ЄС. Європейський простір. 2013. URL: <http://eu.prostir.ua/news/260274.html>

50. Рева Т. С. Політичний екстремізм у державах Західної Європи (на прикладі Іспанії, Італії та Німеччини). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. 2012. Вип. 110. С. 38-41.

51. Симчера М. Теоретико-методологічні засади зовнішньої політики України (2014–2018 рр.). Міжнародний науковий вісник. 2019. Випуск 1-2 (19-20). С. 287-296.

52. Седляр Ю. О. Ефективність зовнішньої політики у міжнародно-політичних дослідженнях. Вісник Дніпропетровського університету. 2015. № 4. С.240-249.

53. Седляр Ю. Аналіз та прогнозування зовнішньої політики: навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2010. 272 с.

54. Скопова О. І. Партійно-політична система Іспанії, її структура та особливості в роки кризи конституційно-монархічного ладу (1918 – 1923 рр.). Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. 2010. Вип. 18. С. 261-267

55. Смирнова М.Є. Пріоритети зовнішньої політики Х. Л. Р. Сапатеро. Гілея: науковий вісник. 2011. № 43. С. 615-622.

56. Толстов С. Досвід і практика національного примирення в Іспанії. С. Толстов. Європейські історичні студії. 2016. № 5.- С. 124-143

57. Торговельно-економічні відносини між Україною та Іспанією (2020 р.).URL:<http://www.ukrexport.gov.ua>.

58. Українсько-іспанський стратегічний діалог: Україна на шляху до ЄС: проблеми, здобутки, перспективи. К. 2012 URL https://razumkov.org.ua/uploads/article/2012_The_Spanish_Ukrainian_Strategic_Dialogue.pdf

59. Ціватий В. Г. Європейська модель дипломатії та національні особливості дипломатичних служб Іспанії, Італії та Франції доби раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.). Проблеми всесвітньої історії. 2017. № 2. С. 66-79.

60. Цыганков П. Теория международных отношений: учебное пособие. М.: Гардарики, 2002. 590 с.

61. Хоффман С. Столкновение глобализаций : навч. посіб. / С. Хоффман ; за наук. ред. Е. А. Афоніна, В. Д. Бондаренка, А. Ю. Мартинова. Соціальна глобалістика. К. : Освіта України, 2011.

62. Хмель А. Вплив Іспанії на врегулювання конфліктів у регіоні ЛАКБ у 2000-2016 рр. Емінак. 2016. № 2(3). С. 54-59.

63. Федорова К.О. Зовнішня політика Іспанії на початку ХХІ століття. Warszawa: Diamond trading tour, 2014. 100 с.
64. Федосенко Д. В. Внешняя политика Испании в ХХІ В. Приоритетные направления. *Azimuth of Scientific Research: Economics and Administration*. 2018. Т. 7. № 1(22). С. 340-342.
65. Чернеженко О. Демократичний розвиток та консолідація місцевої влади в Іспанії. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1. С. 101-107.
66. Шкодїна І. В. Сучасні тенденції самоорганізації світової економічної системи. *Економіка України*. 2012. № 9. С. 70–77.
67. Arostegui J., Bahamonde A., Molinero C., Otero L. E., Ysas P. *Historia de España siglo XX. 1939–1996*. Madrid: Catedra, 2003. 515 p.
68. Beata Wojna. *Spain and the PostSoviet Area//Evropa (Европа)*, issue: 1 (22) / 2007, pages: 732, p.22-23.
69. *Constitución Española de 1978: texto consolidado*. Boletín Oficial del Estado de 29 de diciembre de 1978. No. 311. P. 29313–29924.
70. Demolador informe de Exteriores sobre la diplomacia española: las embajadas son morosas, falta personal y pelagra la ayuda al desarrollo. *El Confidencial*. 2005. URL: http://www.elconfidencial.com/enexclusiva/indice_2592/.
71. Discurso del Presidente del Gobierno de España D. Jose Rodriguez Zapatero en el pleno del Parlamento Europeo para presentar las prioridades de la Presidencia Española de la Union Europea/ Bruselas, 2010. URL:: <http://www.eu2010.es/export/sites/Presidencia>.
72. Discursos y declaraciones del Ministro de Asuntos Exteriores y de Cooperacion, D.Miguel Angel Moratinos Cuyaube. Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperacion. Oficina de Informacion Diplomatica, 2006. 538 p.
73. Discursos y declaraciones del Ministro de Asuntos Exteriores y de Cooperacion, D.Miguel Angel Moratinos Cuyaube, 2007. Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperacion. Oficina de Informacion Diplomatica, 2008. 597 p.

74. Discursos y declaraciones del Ministro de Asuntos Exteriores y de Cooperación, D. Miguel Angel Moratinos Cuyaube, 2008. Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación. Oficina de Información Diplomática, 2009. 409 p.

75. Discursos y declaraciones del Ministro de Asuntos Exteriores y de Cooperación, D. Jose Manuel Garcia-Margallo y Marfil. Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación. Oficina de Información Diplomática, Enero-diciembre, 2012. 401 p.

76. España en Europa 2004–2008. Publicaciones Monográficas. 2008. Nº 4. P. 1–23.

77. Foreign Policy: Theories, Actors, Cases / S. Smith, T. Dunne (Ed.). Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 17-23.

78. Garcia-Calvo C. El Papel de las Ideas, Valores y Creencias del Líder en la Definición y Acciones de política exterior: España 2000–2008. Relaciones Internacionales. 2010. Nº 13. P. 35–63.

79. Groenleer M., Van Schaik L. United We Stand? The European Union's International Actorness in the Cases of the International Criminal Court and the Kyoto Protocol. Journal of Common Market Studies. 2007. No 45. P. 969-998.

80. Informe sobre la reforma del Servicio Exterior española (Comisión Para La Reforma Integral Del Servicio Exterior). 2005. URL: www.psoe.es/download.do?id=36671.

81. International Crisis Management: the approach of European states / M. Houben. London, New York: Routledge, 2005. P. 74.

82. Jackson R. Sovereignty and its Presuppositions: Before 9/11 and after. Political Studies. 2007. Volume 55 (Issue 2). P. 301.

83. Kirshner J. Globalization and National Security / J. Kirshner. – Routledge. – 2006. – 361 p.

84. Marin J. M., Molinero C., Ysas P. Historia política de España. 1939–2000. Madrid: Edición Istmo, S. A., 2001. 511 p.

85. La política exterior de España. Balance y debates parlamentarios (2004 - 2008) Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales y Estratégicos, Madrid. 289 p.

86. Ley 2/2014, de 25 de marzo, de la Acción y del Servicio Exterior del Estado. Boletín Oficial del Estado de 26 de marzo de 2014. No. 74. P. 26531–26564.

87. Los ejes de la política exterior española. 2019. URL: <https://www.lamoncloa.gob.es/espana/eh18-19/pexterior/Paginas/ejespolext.aspx>

88. Naciones Unidas. URL: <http://www.exteriores.gob.es/portal/es/politica-exteriorcooperacion/paginas/inicio.aspx#:~:text=Espa%C3%B1a%20tiene%20como%20una%20de,social%20y%20la%20preservaci%C3%B3n%20del>

89. Pino D. La nueva política exterior española La reforma del servicio exterior se aborda desde una triple perspectiva: nuevos instrumentos, búsqueda de una nueva identidad y del consenso. Afkar Ideas, otoño. 2004. P. 61–63. URL: <http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxiusadjunts/afkar/afkar-ideas-4/domingo.pdf>.

90. Política exterior de España y Relaciones con América Latina. Iberoamericanidad, Europeización y Atlantismo en la política exterior española. Madrid: Fundación Carolina, 2011. 590 p.

91. Priego A. El servicio exterior Español una visión crítica desde su creación hasta la reforma de 2006. UNISCI Discussion Papers. 2011. P. 9–24.

92. Programa de la Presidencia Española del Consejo de la Unión Europea 01.01.2010 – 30.06.2010. URL: http://www.eu2010.es/export/sites/presidencia/comun/descargas/programa_ES.PDF

93. Ramón Pacheco Pardo. Spanish Foreign Policy. 2020. URL: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198826934.001.001/oxfordhb-9780198826934-e-39>

94. Real Decreto 1412/2000, de 21 de julio, de creación del Consejo de Política Exterior. Boletín Oficial Estado. 2000. No. 175. P. 1–3.

95. Real Decreto 1389/2007, de 29 de octubre, por el que se modifica el Real Decreto 1412/2000, de 21 de julio, de creación del Consejo de Política Exterior. Boletín Oficial Estado. 2007. No. 260. P. 44026–44027.
96. Real Decreto 342/2012, de 10 de febrero. Boletín Oficial del Estado. 2012. № 36. P. 12551–12567.
97. Salamon L., Sokolowski S. Global Civil Society: an Overview. Baltimore, 2003. URL: www.jhu.edu/~ccss/pubs/pdf/globalciv.pdf
98. Sanchez-Cuenca I. La Política en los Gobiernos de Jose Luis Rodrigéz Zapatero. Historia de Nuestro Tiempo: Universidad de la Roja. 2014. P. 97–109.
99. Thomas D. Actorness and Effectiveness in EU Foreign Policy. Paper prepared for Presentation at the UACES 40-th Annual Conference. Bruges. 2010. P. 5-6.
100. Офіційний сайт порталу Trendeconomy. Статистика зовнішньої торгівлі Іспанії. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2/Spain/TOTAL>